

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ
ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ**

**ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΣΤΗΝ
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΚΑΙ
ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΜΟΝΑΔΩΝ**

**Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΗΝ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ- ΑΠΟΨΕΙΣ ΜΑΘΗΤΩΝ Γ΄ΤΑΞΗΣ
ΛΥΚΕΙΟΥ**

Ευαγγελία Σαρρή

Διπλωματική Εργασία υποβληθείσα στο Τμήμα Οικονομικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Πειραιώς ως μέρος των απαιτήσεων για την απόκτηση Μεταπτυχιακού Διπλώματος Ειδίκευσης στην Οικονομική της Εκπαίδευσης και Διαχείριση Εκπαιδευτικών Μονάδων.

Πειραιάς, Μάρτιος 2023

**UNIVERSITY OF PIRAEUS
DEPARTMENT OF ECONOMICS
MASTER PROGRAM**

**IN ECONOMICS IN EDUCATION AND
MANAGEMENT OF EDUCATIONAL UNITS**

**THE ROLE OF ENTREPRENEURSHIP IN
EDUCATION - REVIEWS OF 3RD GRADE OF LYCEUM
STUDENTS**

**By
Evangelia Sarri**

Master Thesis submitted to the Department of Economics of the University of Piraeus in partial fulfillment of the requirements for the degree of Master of Arts in Economics in Education and Management of Educational Units

Piraeus, Greece, March 2023

*Στην οικογένειά μου,
παντοτινό στήριγμα και οδηγό μου*

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Ολοκληρώνοντας τις σπουδές μου στο Τμήμα Οικονομικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Πειραιώς θα ήθελα να εκφράσω τις ειλικρινείς μου ευχαριστίες σε όλους όσους με βοήθησαν και με στήριξαν.

Αρχικά, θα ήθελα να ευχαριστήσω τον επιβλέπον καθηγητή μου κύριο Τσελεκούνη Μάρκο για την διάθεση του πολύτιμου χρόνου του, για την υποστήριξη, την καθοδήγηση και τις ουσιαστικές παρατηρήσεις που με βοήθησαν να ολοκληρώσω με τον καλύτερο δυνατό τρόπο την παρούσα εργασία.

Ένα ευχαριστώ θα ήθελα επίσης να καταθέσω σε όλους τους καθηγητές και καθηγήτριες μου καθ' όλη την διάρκεια παρακολούθησης του προγράμματος. Τα μαθήματα και οι γνώσεις που αποκτήθηκαν είναι εφόδια που θα με ακολουθούν στην πορεία μου από εδώ και πέρα.

Επίσης, θα ήθελα να ευχαριστήσω όλους τους εκπαιδευτικούς και τους διευθυντές των σχολείων, τα οποία έλαβαν μέρος στην έρευνα για την συνεργασία τους. Και φυσικά όλους τους μαθητές και μαθήτριες που κατέθεσαν την άποψη τους κατά τη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου. Η συμβολή τους ήταν καθοριστική για την ολοκλήρωση της εργασίας μου. Το τελευταίο ευχαριστώ το οφείλω στους ανθρώπους που ήταν δίπλα μου αυτό το διάστημα, την οικογένεια, τους συναδέλφους, τον σύντροφο μου και τους φίλους που με συμβούλευαν, με παρακινούσαν και μου έδιναν δύναμη.

Ο ρόλος της επιχειρηματικότητας στην εκπαίδευση- απόψεις μαθητών Γ΄ τάξης Λυκείου

Σημαντικοί όροι: επιχειρηματικότητα, εκπαίδευση, νεανική επιχειρηματικότητα, απόψεις μαθητών, επιχειρηματικά προγράμματα

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η επιχειρηματικότητα είναι μια έννοια με ιδιαίτερα ευρύ περιεχόμενο και πολλές, διαφορετικές διαστάσεις. Είναι ιδιαίτερης σημασίας στη σύγχρονη εποχή, αν και οι ρίζες της εντοπίζονται αιώνες νωρίτερα. Η επιχειρηματικότητα υπό τη μορφή δημιουργίας νέων επιχειρήσεων έχει πολλαπλά πλεονεκτήματα τόσο για το ίδιο το άτομο όσο και για την κοινωνία στην οποία δραστηριοποιείται. Ως εκ τούτου, έχουν ήδη αρχίσει να γίνονται προσπάθειες να ενταχθεί και στην εκπαιδευτική διαδικασία, έτσι ώστε από νωρίς οι μαθητές να ενημερώνονται γι' αυτή, αλλά και να τους δίνεται η δυνατότητα να εντυπώσουν στον όρο και στις δικές τους δυνατότητες ανάπτυξης σε αυτό το πεδίο. Σκοπός της παρούσας έρευνας ήταν η διερεύνηση των απόψεων των μαθητών Γ Λυκείου για τον ρόλο της επιχειρηματικότητας στην εκπαίδευση. Μέσα από αυτή την διερεύνηση γίνεται μια προσπάθεια προσέγγισης της εμπειρίας μαθητών στο μάθημα αυτό αλλά και του κατά πόσο το θεωρούν χρήσιμο και πρακτικό. Η παρακολούθηση και η αξιολόγηση των υποψηφίων και μελλοντικών επιχειρηματιών είναι σημαντικές για την αύξηση της αποτελεσματικότητας των προγραμμάτων. Έτσι, μια σχετική έρευνα που εξετάζει τις απόψεις των μαθητών σε υφιστάμενα και μελλοντικά προγράμματα μπορεί να καθοδηγήσει σε πιο αποτελεσματικές πρακτικές μάθησης του ρόλου της επιχειρηματικότητας στην εκπαίδευση. Από τη διενεργηθείσα έρευνα μέσω της χορήγησης ερωτηματολογίων σε μαθητές της Γ' Λυκείου διαπιστώθηκε ότι η πλειοψηφία των μαθητών δεν είχε εμπειρία στην διδασκαλία της επιχειρηματικότητας, αν και συμφωνεί ότι η προοπτική αυτή θα είχε πολλαπλά οφέλη για τους ίδιους σε διάφορα επίπεδα. Εξέφρασαν την προθυμία τους να συμμετέχουν σε παρόμοιες δραστηριότητες, καθώς η άποψή τους για την επιχειρηματικότητα και τον ρόλο της είναι θετική, αν και θεωρούν ότι δεν υπάρχει στην Ελλάδα επαρκής στήριξη των νέων επιχειρηματιών.

The role of entrepreneurship in education - Opinions of 3rd grade high school students

Key terms: entrepreneurship, education, youth entrepreneurship, student views, business programs

ABSTRACT

Entrepreneurship is a concept with a particularly broad content and many different dimensions. It is of particular importance in modern times, although its roots can be traced centuries earlier. Entrepreneurship in the form of creating new businesses has multiple advantages both for the individual himself and for the society in which he operates. Therefore, efforts have already begun to include it in the educational process, so that students are informed about it from an early stage, but also are given the opportunity to immerse themselves in the term and their own development potential in this field . The purpose of this research was to investigate the opinions of high school students on the role of entrepreneurship in education. Through this investigation, an attempt is made to approach the experience of students in this course and also to what extent they consider it useful and practical. Monitoring and evaluation of candidates and future entrepreneurs is important to increase the effectiveness of the programs. Thus, a related research that examines the views of students in existing and future programs can guide to more effective learning practices of the role of entrepreneurship in education. From the research carried out through the administration of questionnaires to students of the 3rd grade of Lyceum, it was found that the majority of the students had no experience in teaching entrepreneurship, although they agree that this perspective would have multiple benefits for them at various levels. They expressed their willingness to participate in similar activities, as their view of entrepreneurship and its role is positive, although they believe that there is insufficient support for young entrepreneurs in Greece.

Περιεχόμενα

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ	ii
ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	iii
ABSTRACT	iv
ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΕΙΚΟΝΩΝ.....	vii
ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΠΙΝΑΚΩΝ.....	viii
ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΓΡΑΦΗΜΑΤΩΝ.....	ix
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	10
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ	12
1.1. Ορισμός της επιχειρηματικότητας	12
1.2 Εμφάνιση επιχειρηματικότητας	13
1.3 Προοπτικές επιχειρηματικότητας.....	14
1.4 Κίνητρα επιχειρηματικότητας	17
1.5 Η σημασία της επιχειρηματικότητας.....	18
1.6 Επιχειρηματικότητα και οικονομία	19
1.8 Νεανική επιχειρηματικότητα	22
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ.....	24
2.1 Τι είναι η επιχειρηματικότητα στην εκπαίδευση; Μπορεί να διδαχτεί;.....	24
2.2 Οφέλη-αναγκαιότητα της επιχειρηματικότητας στην εκπαίδευση	25
2.3 Επιχειρηματικά προγράμματα στην δευτεροβάθμια εκπαίδευση στην Ευρώπη	27
2.3.1 Το παράδειγμα της Σουηδίας	30
2.4 Επιχειρηματικότητα στην εκπαίδευση στην Ελλάδα.....	31
2.4.1 Εκπαιδευτικά προγράμματα του JA Greece/ΣΕΝ.....	33
2.6 Ο ρόλος του εκπαιδευτικού στην επιχειρηματική εκπαίδευση	34
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ	38

3.1. Σκοπός της έρευνας.....	38
3.2. Αναγκαιότητα της έρευνας.....	38
3.3. Ερευνητικά ερωτήματα	38
3.4. Δείγμα και πληθυσμός.....	39
3.5. Ερευνητικό εργαλείο	40
3.6. Σχεδιασμός της έρευνας.....	40
3.7. Περιορισμοί της έρευνας.....	41
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	42
4.1. Περιγραφική στατιστική	42
4.2. Εξέταση μέσων τιμών	49
4.3. Ερευνητικά συμπεράσματα.....	52
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ-ΣΥΖΗΤΗΣΗ.....	54
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	56
Παράρτημα Α – Αποτελέσματα εξέτασης μέσων τιμών	59
Παράρτημα Β – Επίδραση Φύλου	61
Παράρτημα Γ – Επίδραση περιοχής στέγασης του σχολείου.....	62
Παράρτημα Δ – Επίδρασης ειδικότητας σχολείου.....	63
Παράρτημα Ε – Πίνακες αποτελεσμάτων.....	64
Παράρτημα Ζ – Ερωτηματολόγιο	67

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΕΙΚΟΝΩΝ

Εικόνα 2.1. Διδακτικές προσεγγίσεις στην Εκπαίδευση στο Επιχειρείν, 2014/15 30

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΠΙΝΑΚΩΝ

Πίνακας 1. Δημογραφικά χαρακτηριστικά των συμμετεχόντων στην έρευνα	41
Πίνακας 2. Στατιστικά σημαντικά αποτελέσματα εξέτασης μέσω των τιμών.....	53
Πίνακας 3. Συμμετοχή σχολείου	63
Πίνακας 4. Σχέση επιχειρηματικότητας και ενίσχυση δεξιοτήτων.....	64
Πίνακας 5. Βοήθεια του σχολείου για τις προκλήσεις της ενήλικης ζωής	64
Πίνακας 6. Ελκυστικότητα δράσεων	65
Πίνακας 7. Διδασκαλία ευελιξίας, μεθοδικότητας και καινοτομίας στο σχολείο.....	65
Πίνακας 8. Κατάλληλη βαθμίδα ένταξης της επιχειρηματικότητας ως διδακτικό αντικείμενο.	65
Πίνακας 9. Ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας και ελληνική οικονομία.	66
Πίνακας 10. Ευκαιρίες στους νέους για επιχειρηματικότητα.	66

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΓΡΑΦΗΜΑΤΩΝ

Γράφημα 1. Συμμετοχή σχολείου	42
Γράφημα 2. Χρησιμότητα επιχειρηματικότητας.....	43
Γράφημα 3. Βοήθεια του σχολείου για τις προκλήσεις της ενήλικης ζωής.....	44
Γράφημα 4. Κατάρτιση καθηγητών σε θέματα επιχειρηματικότητας	45
Γράφημα 5. Διδασκαλία ευελιξίας, μεθοδικότητας και καινοτομίας στο σχολείο	46
Γράφημα 6. Κατάλληλη βαθμίδα ένταξης της επιχειρηματικότητας ως διδακτικό αντικείμενο.	47
Γράφημα 7. Ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας και ελληνική οικονομία.....	48
Γράφημα 8. Ευκαιρίες στους νέους για επιχειρηματικότητα.....	49

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η εκπαίδευση ανέκαθεν υπήρξε άξονας κοινωνικού, οικονομικού και πολιτικού μετασχηματισμού σε όλες τις κοινωνίες. Λειτουργεί ως δύναμη ενσωμάτωσης στην κοινωνία, μεταδίδοντας αξίες που προάγουν την ατομική αριστεία, την κοινωνική συνοχή και την εθνική ανάπτυξη. Αναγνωρίζοντας τη σημασία της εκπαίδευσης στην εθνική ανάπτυξη, οι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής διεθνώς έχουν αναπτύξει μια άνευ προηγουμένου εστίαση σε μια πρόσφατα προσδιορισμένη έννοια στον τομέα της εκπαίδευσης σε όλα τα επίπεδα που δίνει έμφαση στην ανάπτυξη επιχειρηματικών δεξιοτήτων μέσω της εκπαίδευσης (UNESCO, 2013).

Η προετοιμασία των νέων για τη δημιουργία και την ανάπτυξη των δικών τους επιχειρηματικών σχεδίων ως μονοπάτι για προσωπική αυτοπραγμάτωση και κινητήρια δύναμη κοινωνικής ανάπτυξης έχει μια μακρά και βαθιά ριζωμένη θέση στο σύστημα πανεπιστημιακής κατάρτισης σε όλες τις υψηλά ανεπτυγμένες χώρες του κόσμου. Εξάλλου, η επιχειρηματικότητα είναι ένα πολύπλευρο φαινόμενο με ρίζες στο απώτερο παρελθόν. Οι Gangaiiah και Viswanath (2014) εξήγησαν τη γένεση του όρου «επιχειρηματικότητα» από τη γαλλική λέξη «entreprendre» που αρχικά σημαίνει οργανωτής μουσικής ή άλλης μορφής ψυχαγωγίας. Η λέξη χρησιμοποιείται ήδη από τον 16ο αιώνα, αν και το περιεχόμενό της και οι διάφορες μορφές που μπορεί να λάβει σταδιακά έχουν διαφοροποιηθεί έως και σήμερα εξαιτίας των διάφορων εξελίξεων σε κοινωνικό, οικονομικό και τεχνολογικό επίπεδο.

Η παρούσα εργασία έχει ως στόχο να εξετάσει τον ρόλο της επιχειρηματικότητας στην εκπαίδευση διερευνώντας τις απόψεις των μαθητών της Γ' Λυκείου αναφορικά με το συγκεκριμένο αντικείμενο. Πρόκειται για μία ερευνητική εργασία που πραγματοποιήθηκε μέσω της συλλογής πρωτογενών δεδομένων από τους μαθητές με τη χρήση ερωτηματολογίου.

Αναφορικά με τη δομή της εργασίας, αυτή διαιρείται σε τέσσερα κεφάλαια. Το πρώτο κεφάλαιο αναφέρεται στην έννοια της επιχειρηματικότητας και τις διάφορες πτυχές της, την ιστορική αναδρομή του όρου, τις προοπτικές, τα κίνητρα και τη σημασία της για την οικονομία, την αγορά εργασίας και τους νέους. Έπειτα, στο δεύτερο κεφάλαιο γίνεται αναφορά στην έννοια της επιχειρηματικότητας και την ενσωμάτωσή της στην εκπαίδευση. Παρουσιάζονται τα οφέλη και η αναγκαιότητα αυτής της κίνησης, παραδείγματα σχετικών προγραμμάτων, ο ενδεδειγμένος τρόπος διδασκαλίας και ο ρόλος του εκπαιδευτικού σε αυτή τη διαδικασία.

Ακολουθεί το ερευνητικό μέρος της εργασίας. Στο τρίτο κεφάλαιο παρουσιάζεται η μεθοδολογία της έρευνας, ο σκοπός της, η αναγκαιότητα, τα ερευνητικά ερωτήματα, το δείγμα και ο πληθυσμός, το ερευνητικό εργαλείο, ο σχεδιασμός και οι περιορισμοί της έρευνας. Στο τέταρτο κεφάλαιο παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της στατιστικής επεξεργασίας των δεδομένων και τέλος στο πέμπτο κεφάλαιο τα συμπεράσματα της έρευνας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

1.1. Ορισμός της επιχειρηματικότητας

Ξεκινώντας με μια απόπειρα να αποσαφηνιστεί η έννοια της επιχειρηματικότητας με ετυμολογικούς όρους προκύπτει ότι ο όρος επιχειρηματικότητα προέρχεται από το ρήμα «επιχειρώ», δηλαδή κάνω κάτι καινούριο, δημιουργώ - καινοτομώ, όμως χωρίς βεβαιότητα για το τελικό αποτέλεσμα της προσπάθειας, που αποσκοπεί συνήθως στην δημιουργία με στόχο το κέρδος.

Η επιχειρηματικότητα, ωστόσο, είναι μία έννοια με ιδιαίτερα ευρύ περιεχόμενο, για τον λόγο αυτό υπάρχει και πληθώρα διατυπώσεων σχετικά με την έννοια και το περιεχόμενό της.

Σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, η επιχειρηματικότητα είναι ένας τρόπος σκέψης, δημιουργίας και ανάπτυξης μιας οικονομικής δραστηριότητας, που συνδυάζει την ανάληψη κινδύνων, τη δημιουργικότητα ή/και την καινοτομία με την κατάλληλη διαχείριση, σε έναν νέο ή υφιστάμενο οργανισμό. (EC, 2003)

Θεωρείται η ικανότητα του ατόμου να μετατρέπει τις ιδέες σε πράξεις. Η επιχειρηματικότητα συνδέεται με την ικανότητα σχεδιασμού και διαχείρισης έργου για την επίτευξη καθορισμένων στόχων. Ο άνθρωπος επιχειρεί να κάνει κάτι καινούριο και εκτελεί χρήσιμες λειτουργίες για τον εαυτό του και την επιχείρηση.

Σύμφωνα με τον Οργανισμό Οικονομικής Συνεργασίας & Ανάπτυξης (Ο.Ο.Σ.Α) :

οι επιχειρηματίες είναι οι φορείς της αλλαγής και της ανάπτυξης της οικονομίας της αγοράς. είναι εκείνοι που με την δράση τους δημιουργούν, διαχέουν και εφαρμόζουν καινοτόμες ιδέες, δεν επιδιώκουν να αξιοποιήσουν μόνο τις οικονομικές ευκαιρίες, αλλά έλκονται από την ανάληψη κινδύνου και αρέσκονται από την ανάληψη κινδύνου και αρέσκονται να βλέπουν την επιβεβαίωση του προαισθήματος τους.

Ενώ σύμφωνα με το Παγκόσμιο Παρατηρητήριο Επιχειρηματικότητας - Global Entrepreneurship Monitor (GEM), ως επιχειρηματικότητα ορίζεται κάθε προσπάθεια για δημιουργία νέας επιχείρησης ή νέας δραστηριότητας, όπως το ελεύθερο επάγγελμα, η δημιουργία ενός νέου επιχειρηματικού οργανισμού, ή η επέκταση ήδη υπάρχουσας επιχείρησης, που γίνεται από έναν ιδιώτη, ή από επιχειρήσεις που ήδη λειτουργούν.

Κάποιοι ακόμα ορισμοί που έχουν δοθεί για την επιχειρηματικότητα είναι οι ακόλουθοι:

Επιχειρηματικότητα είναι η διαδικασία με την οποία δημιουργούνται νέοι οργανισμοί. (Gartner, 1989).

Επιχειρηματικότητα είναι η διαδικασία με την οποία τα άτομα αναζητούν ευκαιρίες χωρίς να λαμβάνουν υπόψη τους πόρους που ελέγχουν επί του παρόντος. (Stevenson & Jarillo, 1990).

Η βασική πράξη της επιχειρηματικότητας είναι η νέα οντότητα». «Ένας επιχειρηματικός προσανατολισμός αναφέρεται στις διαδικασίες, τις πρακτικές και τις δραστηριότητες λήψης αποφάσεων που οδηγεί σε μια νέα είσοδο. (Lumpkin & Dess, 1996).

Η επιχειρηματικότητα είναι μια διαδικασία δημιουργίας ή η σύλληψη μιας ευκαιρίας και η επιδίωξη εκμετάλλευσής της, ανεξάρτητα από τον έλεγχο, ή την κατοχή των μέσων υλοποίησής της. (Timmons, 2007).

Ο Πετράκης (2008) υποστηρίζει ότι η επιχειρηματικότητα είναι ο συγκεκριμένος στόχος που ενέχει η έννοια του επιχειρείν ως προς τη δημιουργία προϊόντων και υπηρεσιών χωρίς τη βεβαιότητα για το τελικό αποτέλεσμα. Ακόμα υποστηρίζει ότι η επιχειρηματικότητα περιλαμβάνει εκτός των άλλων «την ανάπτυξη της καινοτομίας, την εξεύρεση τρόπων μείωσης της αβεβαιότητας για την επίτευξη κέρδους, τα προσωπικά χαρακτηριστικά του επιχειρηματία, την κοινωνία και το επιχειρηματικό και οικονομικό περιβάλλον.

Η επιχειρηματικότητα κατά γενική ομολογία σχετίζεται με τη στάση των ανθρώπων απέναντι στη δημιουργία προτάσεων που τους δίνουν τη δυνατότητα να καταφέρουν τους στόχους τους.

Εξετάζοντας τους ορισμούς της επιχειρηματικότητας καθώς και την σχετική βιβλιογραφία διακρίνουμε πως κάθε ορισμός αντιστοιχεί και σε μια φιλοσοφική σχολή. Η επιχειρηματικότητα εντοπίζεται σε διάφορες μορφές και ποικίλει ανάλογα με την χρονική περίοδο που εξετάζουμε και την εκάστοτε χώρα.

1.2 Εμφάνιση επιχειρηματικότητας

Η πρώτη αναφορά στην επιχειρηματικότητα έγινε το 1730 όταν ο Γάλλος Cantillon όρισε τον επιχειρηματία ως το άτομο που προσπαθεί να εκμεταλλευτεί τη διαφορά που υπάρχει ανάμεσα στην τιμή αγοράς ενός αγαθού και στην αβέβαιη τιμή πώλησης του (arbitrage)» (Χατζικωνσταντίνου & Γωνιάδης, 2009).

Βέβαια στην συνέχεια ο πρώτος που αναφέρθηκε στη σύνδεση της επιχειρηματικότητας με την παραγωγική διαδικασία ήταν ο Alfred Marshall στο «Principles of Economics» (1890). Ο

οικονομολόγος έκανε λόγο για τους παράγοντες που εμπλέκονται στην διαδικασία αναφέροντας τη γη, την εργασία και το κεφάλαιο ενώ πρόσθεσε και έναν ακόμη παράγοντα, την επιχειρηματικότητα. Η επιχειρηματικότητα αποτελεί σύμφωνα με τον Marshall τον παράγοντα εκείνο που συντονίζει τους άλλους τρεις παραγωγικούς συντελεστές.

Στις αρχές του 19ου αιώνα ο Γάλλος οικονομολόγος Jean-Baptiste Say τόνισε ότι η επιχειρηματικότητα «μετατοπίζει τους οικονομικούς πόρους από έναν τομέα χαμηλότερης παραγωγικότητας σε έναν υψηλότερης παραγωγικότητας και υψηλότερης αποδοτικότητας». Μία πιο ουσιαστική προσέγγιση ωστόσο για τον ορισμό της επιχειρηματικότητας, δίνεται από τους Schumpeter (1934), ως «μια βασική πηγή δυναμισμού σε μια καπιταλιστική κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη, τονίζοντας ότι η επιχειρηματικότητα αποτελεί βασικό πυρήνα της οικονομικής αλλαγής και θεωρείται βασικός μοχλός ανάπτυξης που επηρεάζει τη διαδικασία της οικονομικής και κοινωνικής αλλαγής» (Schumpeter, 1934).

Στις αρχές του 20ου αιώνα η επιχειρηματικότητα συμπεριέλαβε και την διάσταση της καινοτομίας, τη διαχείριση της δυναμικής και της αβεβαιότητας της αγοράς και την άσκηση επιρροής και ελέγχου.

Από τις αρχές του 21ου αιώνα, η επιχειρηματικότητα επεκτείνεται από τις κερδοσκοπικές επιχειρήσεις για να συμπεριλάβει και την κοινωνική ή συνεργατική επιχειρηματικότητα ώστε να εξυπηρετούνται επιχειρηματικοί στόχοι παράλληλα με κοινωνικούς, περιβαλλοντικούς ή ανθρωπιστικούς στόχους. Ο επιχειρηματίας φροντίζει υπεύθυνα ώστε να ικανοποιεί και ανθρώπινες ανάγκες των ατόμων που εργάζονται στην επιχείρηση του (Shane, 2003).

Τις τελευταίες δεκαετίες παρατηρείται ότι η έννοια διανθίστηκε και ταυτίστηκε με την αναγνώριση ευκαιριών, τη δημιουργική αξιοποίηση πόρων, την ίδρυση νέων επιχειρήσεων και τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας.

1.3 Προοπτικές επιχειρηματικότητας

Η επιχειρηματικότητα εξελίσσεται και προχωρά μαζί με την κοινωνία και αλλάζει και προσαρμόζεται στις συνθήκες που οι άνθρωποι έρχονται κάθε φορά αντιμέτωποι. Ένα είναι σίγουρο η επιχειρηματικότητα δεν είναι στατική και νέες μορφές της αναδύονται για να ικανοποιήσουν τις ανάγκες της σύγχρονης εποχής. Η ικανότητα των επιχειρήσεων να παράγουν «νέα δεδομένα» (καινοτομικά), αποτελεί όφελος γι' αυτές, για τους καταναλωτές, αλλά και για την οικονομία αφού αποκτούν το ανταγωνιστικό πλεονέκτημα και

προσαρμόζονται έγκαιρα στις αλλαγές της αγοράς και στις απαιτήσεις του σύγχρονου και εξελιγμένου περιβάλλοντος.(Ιωαννίδης & Τσακανίκας, 2007).

Η επιχειρηματικότητα μπορεί να βρει εφαρμογή σε διαφορετικά πεδία και να λαμβάνει διαφορετικές μορφές. Γίνεται διαχωρισμός ανάλογα με τα χαρακτηριστικά αυτών που την ασκούν, όπως για παράδειγμα το φύλο του επιχειρηματία ή τη θέση του στην επιχείρηση καθώς και τους επιδιωκόμενους σκοπούς, όπως κοινωνικούς, προστασίας του περιβάλλοντος και της ποιότητας ζωής.

Στο σημείο αυτό θα αναφερθούν τα είδη της επιχειρηματικότητας όπως αυτά διαμορφώνονται από την βιβλιογραφία.

Αμιγής επιχειρηματικότητα: η αμιγής επιχειρηματικότητα ασκείται από έναν επιχειρηματία με ισχυρή προσωπικότητα, όπου μόνο αυτός παίρνει τις αποφάσεις και υλοποιεί τις δραστηριότητες, διαθέτοντας μόνο την προσωπική του συμβολή χωρίς έχει πρόσβαση σε άλλα παραγωγικά μέσα .

Μικτή επιχειρηματικότητα:. Η μικτή επιχειρηματικότητα αποτελείται από την επιχειρηματικότητα των εργαζομένων, δηλαδή όταν η διαχείριση των δραστηριοτήτων γίνεται από τους εργαζόμενους και από την επιχειρηματικότητα κεφαλαιούχων, όπου ο επιχειρηματίας παραχωρεί την ιδέα, και διαχειρίζεται το κεφάλαιο και την επιχειρηματικότητα .

Άλλες μορφές που μπορεί να πάρει η επιχειρηματικότητα είναι:

Κοινωνική επιχειρηματικότητα

Σύμφωνα με τους Beccheti και Borzaga (2010) η έννοια Κοινωνική Επιχειρηματικότητα είναι ευρεία και περιλαμβάνει δραστηριότητες και πρωτοβουλίες που μπορεί να μην σχετίζονται με την παραγωγή κάποιου προϊόντος και να διαφέρουν μέσα στο χρόνο .Στόχους έχει την αντιμετώπιση και διαχείριση κοινωνικών προβλημάτων και την δημιουργία ευκαιριών και θέσεων στην αγορά εργασίας.

Πράσινη επιχειρηματικότητα

Οι επιχειρηματίες που ασκούν πράσινη επιχειρηματικότητα, υιοθετούν κάποιες πρακτικές, ώστε να μην επιβαρύνουν το περιβάλλον. Οι πρακτικές αυτές αναφέρονται στην κάλυψη βασικών κοινωνικών αναγκών, όπως είναι η προστασία του περιβάλλοντος και η καλύτερη ποιότητα ζωής (Schaper, 2002).

Τεχνολογική επιχειρηματικότητα

Η τεχνολογική επιχειρηματικότητα έχει σχέση με την εισαγωγή νέων τεχνολογιών στις αγορές, με τη μορφή νέων προϊόντων ή νέων διαδικασιών παραγωγής των παλιότερων προϊόντων.

Ηλεκτρονική επιχειρηματικότητα

Η εμφάνισή της συμπίπτει με την δημιουργία του ίντερνετ. Απαντάται με τη μορφή ηλεκτρονικού εμπορίου και εντοπίστηκε για πρώτη φορά κατά την ηλεκτρονική μεταφορά κεφαλαίων ανάμεσα σε επιχειρήσεις.

Γυναικεία επιχειρηματικότητα

Ένας ορισμός της γυναικείας επιχειρηματικότητας είναι αυτός που έδωσε ο Chu (2000), σύμφωνα με τον οποίο «γυναίκες επιχειρηματίες θεωρούνται αυτές που ιδρύουν μια επιχείρηση μέσα από δική τους πρωτοβουλία, κληρονομιά, με ή χωρίς τα μέλη της οικογένειας και διευθύνουν οι ίδιες, έχοντας ενεργό συμμετοχή σε αυτήν.

Σύμφωνα με τον Οργανισμό Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης, τα βασικά χαρακτηριστικά μιας «γυναικείας» επιχείρησης είναι να υπάρχει γυναικεία συμμετοχή σε ποσοστό τουλάχιστον 51% στο κεφάλαιο της επιχείρησης και οι ενέργειες στρατηγικής σκοπιμότητας που αφορούν την ανάπτυξη της επιχείρησης να λαμβάνονται από την ιδιοκτήτριά της.

Δημόσια ή κρατική επιχειρηματικότητα

Η δημόσια ή κρατική επιχειρηματικότητα αφορά στους δημόσιους οργανισμούς και τονίζει έτσι τη σημασία της επιχειρηματικότητας που πρέπει να ασκείται και από αυτούς τους οργανισμούς. Κατά την εφαρμογή και υλοποίηση των σχεδίων της κρατικής πολιτικής, υποστηρίζεται ότι μόνο η επιχειρηματικότητα θα μπορέσει να βοηθήσει στην εφαρμογή των κρατικών σχεδίων και πολιτικών. Αυτού του είδους η επιχειρηματικότητα στοχεύει στην υλοποίηση νέων αποτελεσματικών μεθόδων και καινοτόμων ιδεών που θα μπορέσουν να βοηθήσουν στην αναβάθμιση της οικονομίας και στη βελτίωση των παρεχόμενων υπηρεσιών (Κορρές, 2013).

Επιχειρηματικότητα καινοτομίας

Η επιχειρηματικότητα καινοτομίας εστιάζει στην καινοτομία. Η μορφή αυτή επιχειρηματικότητας δίνει έμφαση σε επιχειρηματικές ευκαιρίες έχοντας προσδοκίες υψηλού οικονομικού βαθμού εκμεταλλεζόμενη τη γνώση, τον επιχειρηματικό σχεδιασμό και τις τάσεις που επικρατούν στην αγορά. (Κακούρης, 2013)

Νεανική επιχειρηματικότητα

Η νεανική επιχειρηματικότητα αποτελεί ένα ακόμη είδος επιχειρηματικότητας κι αναφέρεται στην επιχειρηματική δραστηριοποίηση των ατόμων ηλικίας 18-34 (Ιωαννίδης & Γιωτόπουλος, 2015). Μέσω αυτής της μορφής επιχειρηματικότητας δημιουργούνται νέες θέσεις εργασίας καθώς προωθείται η αυτοαπασχόληση, αναπτύσσεται το αίσθημα συμμετοχής στους νέους και καλλιεργούνται οι επιχειρηματικές δεξιότητες.

Ενδοεπιχειρηματικότητα

Η ενδοεπιχειρηματικότητα συνιστά μια άλλη μορφή επιχειρηματικότητας που έχει άμεση σχέση με το εσωτερικό των μεγάλων επιχειρήσεων. Σύμφωνα με τους Antoncic και Hisrich (2003) επιχειρήσεις αυτής της μορφής δραστηριοποιούνται για τη δημιουργία νέων αυτόνομων ενδοεταιρικών μονάδων, τη δημιουργία νέων προϊόντων, την καινοτομία, την ανανέωση της εταιρείας και το επιχειρηματικό πλεονέκτημα έναντι των ανταγωνιστών.

1.4 Κίνητρα επιχειρηματικότητας

Τα άτομα με μεγάλη επιχειρηματική κινητικότητα είναι πιο πιθανό να γίνουν επιχειρηματίες (Fekadu & Kraft, 2001).

Η επιχειρηματική κινητικότητα απαρτίζεται από ορισμένες κύριες ομάδες κινήτρων, όπως προσωπικά κίνητρα, κίνητρα γνώσης, επιχειρηματική ευκαιρία, διαθεσιμότητα πόρων του «εκκολληθέντος οργανισμού» του επίδοξου επιχειρηματία, το κοινωνικό περιβάλλον (Downing, 2005).

Στα προσωπικά κίνητρα περιλαμβάνονται τριών ειδών κίνητρα: 1) Η ανάγκη για επιτυχία 2) Η ανάγκη για ανεξαρτησία και 3) Η ανάγκη για πλούτο.

Η ανάπτυξη της επιστημονικής γνώσης είναι ένα από τα σημαντικότερα κίνητρα που οδηγούν τους φοιτητές επιχειρηματικών προγραμμάτων για την περαιτέρω ανάπτυξη της επαγγελματικής τους σταδιοδρομίας (Mitchell κ.ά., 2002). Το υπόδειγμα αυτό έχει δύο διαστάσεις: Την επιθυμία για την εφαρμογή της επιστημονικής γνώσης και τη μεταφορά της γνώσης (Thornton, 1999).

Η επιχειρηματική ευκαιρία είναι ένα βασικό στοιχείο στη διαδικασία δημιουργίας μιας νέας επιχείρησης (Allinson, Chell & Hayes, 2000). Η ανακάλυψη κάποιας νέας επιχειρηματικής ευκαιρίας αποτελεί κίνητρο για τη δημιουργία επιχείρησης.

Ιδιαίτερα σημαντική στην επιχειρηματική κινητοποίηση είναι η διαθεσιμότητα ή όχι πόρων για εκμετάλλευση. Η κατηγορία αυτών των κινήτρων περιλαμβάνει τρεις διαστάσεις: Χρηματικούς πόρους, κοινωνικά δίκτυα κι εγκαταστάσεις παραγωγής.

Η απασχόληση που είχε το άτομο πριν από την ίδρυση μιας νέας επιχείρησης, φαίνεται να αποτελεί μια βασική διάσταση της επιχειρηματικής κινητοποίησης. Εδώ εντοπίζουμε κίνητρα απόθησης καθώς και παράγοντες έλξης με γνώμονα προηγούμενη εμπειρία των ατόμων.

Στοιχεία κινητοποίησης επιχειρηματικής δραστηριότητας προέρχονται και από το κοινωνικό περιβάλλον του επιχειρηματία. Αυτά διαμορφώνονται σε δύο υποκατηγορίες: τα υποδείγματα ρόλων και τις στάσεις που επικρατούν αναφορικά με την επιχειρηματικότητα.

1.5 Η σημασία της επιχειρηματικότητας

Η επιχειρηματικότητα υπό τη μορφή δημιουργίας νέων επιχειρήσεων έχει πολλαπλά πλεονεκτήματα τόσο για το ίδιο το άτομο όσο και για την κοινωνία στην οποία δραστηριοποιείται. Τα οφέλη της επιχειρηματικότητας για το άτομο διαμορφώνονται ως εξής (Hisrich, 2015):

- **Ανεξαρτησία:** Η επιχειρηματικότητα προσφέρει στα άτομα την ευκαιρία να είναι ο προϊστάμενός του εαυτού τους, να λάβουν σημαντικές αποφάσεις, να μην λογοδοτούν σε κανέναν άλλο, παρά μόνο στον εαυτό τους.
- **Οικονομικές ανταμοιβές:** Η προσδοκία για μεγαλύτερα εισοδήματα είναι ένας από τους πιο συνηθισμένους λόγους για τον οποίον τα άτομα φεύγουν από τη παραδοσιακή απασχόληση και αποζητούν την επιχειρηματικότητα. Οι επιχειρηματίες συχνά παρακινούνται από τη δυνατότητα να κερδίσουν υψηλότερο εισόδημα από εκείνο που κερδίζουν ως εργαζόμενοι σε κάποια εταιρεία.
- **Ευχαρίστηση:** Οι επιχειρηματίες φαίνεται ότι λαμβάνουν ευχαρίστηση, δραστηριοποιούμενοι επιχειρηματικά για τον εαυτό τους. Έρευνες που έγιναν, με επιτυχείς και ανεπιτυχείς επιχειρηματίες, αποδείχθηκε ότι η συντριπτική πλειοψηφία αρέσκεται στο να είναι ιδιοκτήτης μιας επιχείρησης.
- **Πρόκληση:** Οι επιχειρηματίες δεν εφησυχάζουν σχεδόν ποτέ καθώς πιέζουν συνεχώς το σύνολο ικανοτήτων τους σε νέες και διαφορετικές κατευθύνσεις. Πολλοί επιχειρηματίες λαμβάνουν τις προκλήσεις του εξωτερικού περιβάλλοντος ως προσωπικές προκλήσεις, και ενδιαφέρονται να δουν πόσο μακριά μπορούν να φτάσουν με τις ικανότητές τους.

Τα οφέλη της επιχειρηματικότητας ως προς την κοινωνία είναι τα εξής (Σαράφης, 2006· Papulovaa & Papulab, 2015):

- Νέες θέσεις εργασίας: Οι επιχειρήσεις συμβάλλουν στην κοινωνία, τόσο με την δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, όσο και με την ενίσχυση της ποιότητας της απασχόλησης. Η ανάπτυξη της επιχείρησης, που μετριέται από τον αριθμό των θέσεων εργασίας που δημιουργήθηκαν (σε σχέση με το μέγεθος της επιχείρησης), χρησιμοποιείται συχνά ως δείκτης της ποσότητας των θέσεων εργασίας που δημιουργούνται. Η ποιότητα της εργασίας μετράται από την άποψη της αμοιβής που προσφέρεται στους εργαζομένους.
- Καινοτομία: Η ποσότητα της καινοτομίας σχετίζεται με τις δαπάνες έρευνας και ανάπτυξης, τα διπλώματα ευρεσιτεχνίας, και την εισαγωγή νέων προϊόντων ή τεχνολογιών. Η ποιότητα αυτών των καινοτομιών υποδεικνύεται από αναφορές των διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας και τη σημασία των καινοτομιών. Επιπλέον, η εμπορευματοποίηση των καινοτομιών, καθώς και η υιοθέτηση καινοτομιών χρησιμοποιούνται ως μέτρα της συνεισφοράς στην οικονομική ανάπτυξη, μέσω της καινοτομίας.
- Παραγωγικότητα και ανάπτυξη: Η παραγωγικότητα και η ανάπτυξη μετρώνται από τη συμβολή μιας επιχείρησης ή ενός τομέα, στο ακαθάριστο εγχώριο προϊόν (ΑΕΠ) ή την αύξηση του ΑΕΠ μιας χώρας. Συγκεκριμένα η συνεισφορά της επιχειρηματικότητας σε αυτά τα πλαίσια, μετράται από την παραγωγή προστιθέμενης αξίας, την παραγωγικότητα στην εργασία (συνεισφορά στο ΑΕΠ ανά εργαζόμενο) και την συνολική παραγωγικότητα, δηλαδή την παραγωγή ανά μονάδα κεφαλαίου και εργασίας.
- Χρησιμότητα: Η χρησιμότητα μιας επιχείρησης μετράται ως προς την ικανοποίηση των εργαζομένων από την εργασία τους, την οικονομική ανταμοιβή, δηλαδή τα εισοδήματα και το ρίσκο (αρνητικός δείκτης).

1.6 Επιχειρηματικότητα και οικονομία

Σύμφωνα με έκθεση του ΟΟΣΑ “Entrepreneurship at a Glance 2013”, η επιχειρηματικότητα αποτελεί σημαντική πηγή της καινοτομίας, αλλά και της ανάπτυξης και της απασχόλησης σε μια οικονομία.

Η επιχειρηματικότητα είναι η μηχανή για την ανάπτυξη της οικονομίας και της κοινωνίας. Η επιχειρηματικότητα αξιοποιεί τους πόρους μιας χώρας, απασχολεί τους ανέργους,

εξασφαλίζει κέρδη για τον επιχειρηματία και έσοδα για το κράτος (φόρος εισοδήματος και ΦΠΑ).

Οι επιχειρήσεις συμβάλλουν στην οικονομία της χώρας, αυξάνουν την ευημερία των πολιτών και ισχυροποιούν τη χώρα. Οι χώρες που έχουν αναπτύξει την επιχειρηματικότητα φαίνεται να είναι εκείνες που καταβάλλουν τους υψηλότερους μισθούς, έχουν το καλύτερο κοινωνικό κράτος, έχουν τη μικρότερη ανεργία, καταβάλλουν τις υψηλότερες συντάξεις και οι πολίτες απολαμβάνουν τις καλύτερες υπηρεσίες από το κράτος.

Επιπρόσθετα, η αύξηση της απασχόλησης και τα υψηλότερα κέρδη συνεισφέρουν στην αύξηση του εθνικού εισοδήματος το οποίο προέρχεται από τα φορολογικά έσοδα και έχει ως αποτέλεσμα υψηλότερες κυβερνητικές δαπάνες.

Αυτά τα έσοδα μπορούν να χρησιμοποιηθούν από την κυβέρνηση για επενδύσεις σε αναπτυσσόμενους τομείς της οικονομίας καθώς και σε ανθρώπινο κεφάλαιο.

Σύμφωνα με έρευνα που διεξήχθη το 2001 από τις υπηρεσίες του ΟΟΣΑ, η οποία έγινε σε διάφορες χώρες (μέλη του και μη) διαπιστώθηκε πως μια «δυναμική» μικρή επιχείρηση συνοδεύεται από μικροοικονομικά και μακροοικονομικά οφέλη όπως:

- α) Είσοδο των νέων στην αγορά εργασίας.
- β) Ικανότητα των μικρών επιχειρήσεων να επιφέρουν αλλαγές στο κόστος των πόρων, κρατώντας ισορροπία μεταξύ απασχόλησης και πληθωρισμού.
- γ) Έντονη (και θεωρούμενη ως θετική) αλληλεπίδραση μεταξύ των νέων επιχειρήσεων και της οικονομικής ανάπτυξης, σε επίπεδο, εθνικό όσο και περιφερειακό.

Οικονομικά αποτελέσματα της επιχειρηματικότητας αποτελούν και τα παρακάτω

- Η επιτυχημένη εισαγωγή μιας καινοτομίας
- Νέα ή καλύτερης ποιότητας προϊόντα ή υπηρεσίες
- Νέες μορφές οργάνωσης των επιχειρήσεων
- Νέες θέσεις εργασίας και εξειδίκευση
- Καινούριες αγορές
- Νέες μέθοδοι παραγωγής
- Νέες επιχειρήσεις

Η μεγάλη αύξηση της επιχειρηματικότητας βέβαια μπορεί να έχει και αρνητικές επιπτώσεις στην οικονομική ανάπτυξη όταν δεν υφίστανται το κατάλληλο αναπτυξιακό και ρυθμιστικό πλαίσιο. Τα ευρήματα του Πανεπιστημίου των Ηνωμένων Εθνών υπέδειξαν τις

πιθανές επιπτώσεις της «υπερ-καλλιέργειας» της επιχειρηματικότητας όπως έντονος ανταγωνισμός, απώλεια επαγγελματικών επιλογών και εισοδηματικές ανισότητες λόγω μεταβλητότητας των επιχειρηματικών κεφαλαίων.

2.7 Επιχειρηματικότητα και αγορά εργασίας

Η αγορά εργασίας είναι εκείνη όπου η προσφορά και η ζήτηση εργασίας συγκλίνουν. Η προσφορά εργασίας αποτελείται από το σύνολο των εργαζομένων που είναι πρόθυμοι να εργαστούν και η ζήτηση για εργασία από το σύνολο των εταιρειών ή των εργοδοτών που προσλαμβάνουν εργαζομένους.

Η ανάπτυξη, η βελτιστοποίηση των πόρων και η κοινωνική συνοχή εξαρτώνται, σε μεγάλο βαθμό, από τη σωστή λειτουργία της αγοράς εργασίας.

Ο μισθός είναι η τιμή του συντελεστή εργασίας. Όσο χαμηλότεροι είναι οι πραγματικοί μισθοί, τόσο περισσότερες εταιρείες εργασίας θα αναζητήσουν εργαζόμενους. Όσο υψηλότεροι είναι οι μισθοί, τόσο περισσότεροι άνθρωποι θα θέλουν να εργαστούν.

Ο ανταγωνισμός και οι νέες συνθήκες που επικρατούν στην αγορά εργασίας οδηγούν στην αύξηση του ποσοστού των ατόμων που προσφέρουν προϊόντα (υπηρεσίες, υλικά, κλπ.) σε μεγαλύτερες επιχειρήσεις ως εξωτερικοί συνεργάτες

Απόρροια αυτών των εξελίξεων, είναι επόμενο να καθίσταται ολοένα και πιο σύνθετος ο αρχικός επαγγελματικός προσανατολισμός των ατόμων και να δημιουργούνται συνθήκες, οι οποίες επιβάλλουν συνεχείς επαναπροσανατολισμούς κατά τη διάρκεια της ζωής των εργαζομένων.

Βασικές παράμετροι που πρέπει να λαμβάνονται υπόψιν είναι:

- Η έγκυρη και αξιόπιστη πληροφόρηση για τις σπουδές και τα επαγγέλματα.
- Η ενημέρωση για τις εξελίξεις στην οικονομία, την παραγωγή και την αγορά εργασίας.
- Η ενδεδειγμένη επαγγελματική διαπαιδαγώγηση και την καταπολέμηση των κοινωνικο-επαγγελματικών στερεοτύπων.
- Η συμβουλευτική υποστήριξη των νέων σε όλες τις κρίσιμες φάσεις λήψης αποφάσεων, όχι μόνο κατά τη διάρκεια της αρχικής τους εκπαιδευτικής πορείας, αλλά και μετά την είσοδό τους στην αγορά εργασίας, προκειμένου να αποκτήσουν αυτογνωσία ως προς τις ιδιαιτερότητες, τις κλίσεις και τα ενδιαφέροντα τους και να καταστούν ικανοί να παίρνουν οι ίδιοι υπεύθυνες αποφάσεις (Στυλιανίδης,2008)

Πρωταρχικό μέλημα λοιπόν είναι η διερεύνηση της αγοράς εργασίας και η αναζήτηση των πλεονεκτημάτων, των μειονεκτημάτων, των ευκαιριών και των απειλών της υπάρχουσας συνθήκης ώστε η κάθε νέα και προϋπάρχουσα επιχειρηματική ιδέα να είναι ενημερωμένη και να συμβαδίζει με την αγορά-στόχο.

Σημασία πλέον έχει τι πραγματικά μπορείς να κάνεις, με βάση πρότυπα που καθορίζει η αγορά εργασίας, τα οποία όμως συνεχώς εξελίσσονται.

Τα νέα συστατικά επαγγελματικής επιτυχίας μεταβάλλονται:

- Από το «ξέρω πώς» στο «συνεχώς μαθαίνω πώς»
- Από τη «διασφάλιση απασχόλησης» στην «απασχολησιμότητα»
- Από την «επιχειρησιακή σταδιοδρομία» στην «ευμετάβλητη σταδιοδρομία»
- Από τον «εργασιακή ζωή» στην «ολοκληρωμένη ζωή» (Παλιοκρασάς, 2008).

1.8 Νεανική επιχειρηματικότητα

Σε αυτή την υποενότητα θα εξεταστεί πιο αναλυτικά η περίπτωση της νεανικής επιχειρηματικότητας που αναφέρθηκε και πιο πάνω στην υποενότητα “Μορφές επιχειρηματικότητας”.

Η κατανόηση του θέματος της νεανικής επιχειρηματικότητας αρχίζει με την προσπάθεια να εντοπιστούν και να οριστούν οι διάφοροι τύποι νεανικής επιχειρηματικότητας (Storey & Greene, 2011).

Καινοτόμος επιχειρηματικότητα

Οι καινοτόμοι επιχειρηματίες σκέφτονται έξω από τα καθιερωμένα και έξω από τα συνηθισμένα πλαίσια, ανακαλύπτουν νέες μεθόδους, και διαδικασίες και να δημιουργούν νέες επιχειρήσεις που προέρχονται από καινοτόμες ιδέες (Bessant & Tidd, 2017). Μερικές φορές συμβαίνει και ένας να αντιγράψει μια επιτυχημένη επιχείρηση της χώρας του ή κάποιας άλλης χώρας.

Διάδοχη επιχειρηματικότητα

Πρόκειται για νέους επιχειρηματίες, οι οποίοι αναλαμβάνουν την επιχείρηση από τους γονείς τους και καταφέρνουν να αναπτύξουν την επιχείρηση χωρίς να έχουν να αντιμετωπίσουν κάποιον ιδιαίτερο κίνδυνο με το να επιχειρήσουν σε κάτι νέο αλλά βελτιώνοντας την αποτελεσματικότητα, τις διαδικασίες και την κλίμακα των δραστηριοτήτων της επιχείρησης που κληρονόμησαν (Meyer & Allen, 2004).

Όλο και περισσότεροι νέοι οδηγούνται στην δημιουργία δικών τους επιχειρήσεων εξαιτίας των δυσκολιών στην αγορά εργασίας, της οικονομικής κρίσης που προηγήθηκε και των μεγάλων ποσοστών ανεργίας .

Για την ίδρυση και την επιτυχή λειτουργία μιας επιχείρησης εκτός από το οικονομικό κεφάλαιο που απαιτείται σημαντικό ρόλο διαδραματίζουν και ανθρωπίνι παράγοντες όπως:

- Τα τυπικά προσόντα του νέου
- Το κίνητρο της δημιουργίας
- Δεξιότητες και προσωπικά χαρακτηριστικά
- Από την άλλη πλευρά ανασταλτικοί παράγοντες για την δημιουργία μιας επιχείρησης αποτελούν για τους νέους
- Η αντίληψη ότι για να γίνουν “καλοί επιχειρηματίες” χρειάζονται ένα τολμηρό και καινοτόμο επιχειρηματικό σχέδιο.
- Εμπόδιο αποτελεί και η έλλειψη ενός καλού επιχειρηματικού σχεδίου έναρξης της επιχείρησης.
- Η έλλειψη εμπειρίας και η διατήρηση υπαλληλικής σχέσης στις επιχειρήσεις.
- Οι νέοι επιχειρηματίες διστάζουν να ρισκάρουν λόγω του φόβου αποτυχίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

2.1 Τι είναι η επιχειρηματικότητα στην εκπαίδευση; Μπορεί να διδαχτεί;

Η εκπαίδευση για την επιχειρηματικότητα περιλαμβάνει όλες τις δραστηριότητες που στοχεύουν στην ενίσχυση της επιχειρηματικής νοοτροπίας, στάσεων και δεξιοτήτων και καλύπτουν μια σειρά από πτυχές όπως η δημιουργία ιδεών, η εκκίνηση, η ανάπτυξη και η καινοτομία (Fayolle, 2009).

Αυτό που εννοούμε όταν συζητάμε για την επιχειρηματικότητα στην εκπαίδευση διαφέρει σημαντικά. Μερικοί πιστεύουν ότι σημαίνει οι μαθητές να ενθαρρύνονται να ιδρύσουν τη δική τους εταιρεία. Αυτό όμως αφορά ένα μάλλον στενό ορισμό της επιχειρηματικότητας στην εκπαίδευση που θεωρείται ως έναρξη μιας επιχείρησης. Άλλοι ωστόσο εννοούν ότι δεν αφορά καθόλου ίδρυση νέων οργανισμών, αλλά ότι αντ' αυτού πρόκειται μέσω της επιχειρηματικότητας να κάνουμε τους μαθητές πιο δημιουργικούς προσανατολισμένους στην αναζήτηση ευκαιριών, ενεργητικούς και καινοτόμους, τηρώντας έναν ευρύ ορισμό της επιχειρηματικότητας που σχετίζεται με όλους τους τομείς της ζωής τους.

Η επιχειρηματική εκπαίδευση συχνά κατηγοριοποιείται σε τρεις προσεγγίσεις (Johnson, 1988· Heinonen & Hytti, 2010· O'Connor, 2013).

Διδασκαλία «για» την επιχειρηματικότητα σημαίνει μια θεωρητική προσέγγιση, προσανατολισμένη στο περιεχόμενο με στόχο να δώσει μια γενική κατανόηση του φαινομένου. Είναι η πιο κοινή προσέγγιση στα ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (Mwasalwiba, 2010). Διδασκαλία «για» την επιχειρηματικότητα σημαίνει μια επαγγελματικά προσανατολισμένη προσέγγιση που στοχεύει να προσφέρει σε εκκολλημένους επιχειρηματίες τις απαραίτητες γνώσεις και δεξιότητες.

Διδασκαλία «μέσω» της επιχειρηματικότητας σημαίνει μια συχνά βιωματική προσέγγιση όπου οι μαθητές περνούν από μια πραγματική διαδικασία επιχειρηματικής μάθησης (Kyrö, 2005).

Κοινός παρονομαστής μεταξύ αυτών των προσεγγίσεων είναι ότι όλοι οι μαθητές μπορούν και πρέπει να καλλιεργήσουν την ικανότητα και την προθυμία τους να δημιουργήσουν αξία για τους άλλους ανθρώπους. Αυτό βρίσκεται στον πυρήνα της επιχειρηματικότητας και αποτελεί επίσης αρμοδιότητα όλων των πολιτών και τη μεγαλύτερη ανάγκη που έχουμε στη

σημερινή κοινωνία, ανεξάρτητα από την επιλογή σταδιοδρομίας του καθενός. Η δημιουργία νέων οργανισμών και επιχειρήσεων αποτελεί ένα από τα πολλά διαφορετικά μέσα για τη δημιουργία αξίας.

Η επιχειρηματική εκπαίδευση αποτελεί παράγοντα προώθησης της επιχειρηματικότητας, ως εκ τούτου το εκπαιδευτικό σύστημα παρέχει εκείνες τις αναγκαίες συνθήκες για τη συνειδητοποίηση των διαθέσιμων επαγγελματικών επιλογών, εξοπλίζοντας τα άτομα με γνώσεις απαραίτητες για την ανάπτυξη επιχειρηματικών δράσεων.

Αν και υφίσταται διχογνωμία σχετικά με το βαθμό που οι επιχειρηματικές δεξιότητες μπορούν να διδαχθούν.

Ο Fayolle και Gailly (2008) υποστηρίζουν ότι το κύριο πρόβλημα είναι η έλλειψη ακριβούς ορισμού της επιχειρηματικότητας ως τομέα διδασκαλίας περισσότερο από τον αριθμό των υπαρχόντων ορισμών για την επιχειρηματικότητα και την εκπαίδευση. Οι φιλοσοφικές αντιλήψεις για την εκπαίδευση, ο ρόλος του εκπαιδευτικού και ο ρόλος των μαθητών θα πρέπει να αποσαφηνιστούν.

Έχει διαπιστωθεί πως το επιχειρηματικό πνεύμα, σε άμεση συνάρτηση με τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας, διαμορφώνεται από την εφαρμογή επιχειρηματικών εκπαιδευτικών προγραμμάτων.

Στο σύγχρονο οικονομικό γίγνεσθαι η επιχειρηματικότητα διαδραματίζει κεντρικό ρόλο. Η επιχειρηματικότητα συναντάται σε οικονομικό αλλά και σε κοινωνικό και αναπτυξιακό επίπεδο, καθώς συμβάλλει στην μεγιστοποίηση και στη συρροή όσο το δυνατόν περισσότερων νέων και καινοτόμων ιδεών, ενώ ταυτόχρονα αναπτύσσει και δημιουργεί νέες θέσεις εργασίας (Audretsch κ.ά., 2002).

Η επιχειρηματικότητα αφορά όλες τις ηλικίες και τις βαθμίδες εκπαίδευσης αλλά, η πρόωμη νεαρή ηλικία αναγνωρίζεται, σύμφωνα με σύγχρονες μελέτες ως η πλέον κατάλληλη για την αφομοίωση της γνώσης και την πλήρη ανάπτυξη των επιχειρηματικών δεξιοτήτων.

2.2 Οφέλη-αναγκαιότητα της επιχειρηματικότητας στην εκπαίδευση

Στη σύγχρονη εποχή της τεχνολογίας και της πληροφορίας η εξωστρέφεια του ελληνικού σχολείου είναι απαραίτητη. Κάθε νέα ιδέα και μέθοδος, που εισηγείται αλλαγή στις πρακτικές και στάσεις του αναλυτικού προγράμματος, θεωρείται εκπαιδευτική καινοτομία (Κουλουμπαρίτση, 2006). Η σύγχρονη τεχνολογική εποχή δημιουργεί νέες ανάγκες, με αποτέλεσμα να χρειάζεται επαναπροσδιορισμός των σκοπών και των στόχων της

εκπαίδευσης. Οι καινοτομίες θεωρούνται αναγκαίες για την προσαρμογή της εκπαίδευσης στη σύγχρονη κοινωνία. Οι καινοτομίες αποτελούν σημαντική ανάγκη για την ανάπτυξη και τον εκσυγχρονισμό της παιδείας και θεωρούνται απαραίτητες για την οικονομική ανάπτυξη των κοινωνιών (Χατζηπαναγιώτου, 2001).

Στόχος της εκπαίδευσης είναι να εξασφαλίσει την ολοκληρωμένη ανάπτυξη των παιδιών εξοπλίζοντας τους με τις απαραίτητες ικανότητες ζωής που συχνά αποκαλούνται βασικές ικανότητες εργασίας. Η ενσωμάτωση των ικανοτήτων αυτών είναι απαραίτητη προκειμένου να εισέλθει κάθε παιδί στην αγορά εργασίας (Vaidya,2014).

Η εκπαίδευση στο επιχειρείν επιδιώκει να εφοδιάσει τα άτομα με δεξιότητες και εργαλεία απαραίτητα για να πετύχουν στη ζωή τους μετά το σχολείο σε ότι κι αν κάνουν προωθεί δεξιότητες που σχετίζονται με τη δημιουργικότητα και την καινοτομία οι οποίες είναι χρήσιμες σε όλες τις εργασιακές δραστηριότητες αλλά και στην καθημερινή ζωή.

Ο ρόλος της εκπαίδευσης στην επιχειρηματικότητα είναι να αναπτύξει τη δημιουργικότητα των παιδιών, την αυτοπεποίθηση και την κοινωνική τους υπευθυνότητα. Παράλληλα, στόχος είναι και να εξοικειώσει τα παιδιά με τον κόσμο των επιχειρήσεων με σκοπό να πολλαπλασιαστεί ο αριθμός των νέων που επιλέγουν την επιχειρηματική δραστηριότητα και οι ευκαιρίες απασχόλησης τους.

Αποτέλεσμα της εκπαίδευσης στην επιχειρηματικότητα είναι και η ανάπτυξη γνωστικών δεξιοτήτων, γνώσεις οι οποίες αφορούν την επιχειρηματικότητα, τις επιχειρήσεις και την επιχειρηματική διαδικασία γενικότερα. Η επιχειρηματική εκπαίδευση λαμβάνεται ως παιδαγωγική προσέγγιση που ενθαρρύνει την αυτοεκτίμηση και αυτοπεποίθηση του παιδιού καλλιεργεί την δημιουργικότητα και διαμορφώνει μία κουλτούρα επιχειρηματικότητας ώστε να μπορεί το παιδί να μετατρέψει τις ιδέες του σε πράξη.

Σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή επιτροπή οι μαθητές που έρχονται σε επαφή με την επιχειρηματική εκπαίδευση έχουν περισσότερες πιθανότητες να δημιουργήσουν τη δική τους επιχείρηση σε σχέση με αυτούς που δεν έρχονται σε επαφή με αυτήν.

Συμπερασματικά, η επιχειρηματικότητα στην εκπαίδευση μπορεί να οδηγήσει σε πολλαπλά οφέλη τόσο για το ίδιο το άτομο όσο και για το σχολείο και την εκπαίδευση εν γένει. Οι επιπτώσεις που έχουν καταγραφεί από την εμφύτευση της επιχειρηματικότητας στην εκπαίδευση είναι:

- Η ευρύτερη οικονομική ανάπτυξη
- Η απασχόληση

- Η δημιουργία και η αυξημένη κοινωνική ανθεκτικότητα, η ατομική ανάπτυξη
- Η αυξημένη συμμετοχή στο σχολείο και
- Η προαγωγή της ισότητας.

Ωστόσο, η εφαρμογή αυτής της ιδέας έχει δημιουργήσει σημαντικές προκλήσεις παράλληλα με τις αναφερόμενες θετικές επιπτώσεις. Έλλειψη χρόνου και πόρων, φόβος των εκπαιδευτικών για την εμπορευματοποίηση, η παρεμπόδιση των εκπαιδευτικών δομών, οι δυσκολίες αξιολόγησης και η έλλειψη σαφήνειας ορισμού είναι μερικές από τις προκλήσεις που έχουν αντιμετωπίσει οι επαγγελματίες όταν προσπαθούν να εμφυσησουν την επιχειρηματικότητα στην εκπαίδευση.

2.3 Επιχειρηματικά προγράμματα στην δευτεροβάθμια εκπαίδευση στην Ευρώπη

Οι πρώτες προσπάθειες εισαγωγής της επιχειρηματικής εκπαίδευσης έγιναν τη δεκαετία του 1970. Για παράδειγμα στο Ηνωμένο Βασίλειο η πρώτη συνάντηση του UK Small Business Management Education Association πραγματοποιήθηκε το 1975 ως μια άτυπη ομάδα ακαδημαϊκών που ενδιαφέρονται για την τόνωση των μικρών επιχειρήσεων (Birley & Gibb, 1984). Στη Γαλλία, τα σχολεία Hautes Etudes Commerciales εισήγαγαν μαθήματα για τη δημιουργία επιχειρήσεων το 1978 (Fayolle, 1999).

Πλέον τα ευρωπαϊκά μέλη-κράτη στοχεύουν σε μια πιο επιχειρηματική κοινωνία. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ορίζει την επιχειρηματική εκπαίδευση ως εκείνες τις δραστηριότητες «διδασκαλίας και μάθησης για την επιχειρηματικότητα που περιλαμβάνουν την ανάπτυξη γνώσεων, δεξιοτήτων, στάσεων και προσωπικών ιδιοτήτων κατάλληλων για την ηλικία και την εξέλιξη των μαθητών ή φοιτητών.

Αυτή η αντίληψη για την επιχειρηματική εκπαίδευση ξεκινά από τα χαμηλότερα επίπεδα του εκπαιδευτικού συστήματος με μια ευρύτερη οπτική, αλλά εξελίσσεται στα υψηλότερα επίπεδα προς την επίτευξη δημιουργίας επιχειρήσεων. Έτσι, στο πρωτοβάθμιο και δευτεροβάθμιο επίπεδο εκπαίδευσης, αναπτύσσεται το σύνολο των ατομικών ιδιοτήτων που σχετίζονται γενικότερα με την επιχειρηματική πρωτοβουλία. Ενώ στο επίπεδο της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, η επιχειρηματική εκπαίδευση θα πρέπει να προσπαθήσει να διοχετεύσει αυτές τις ιδιότητες με πολύ πιο συγκεκριμένο τρόπο προς την αυτοαπασχόληση και αποτελεσματική δημιουργία επιχειρήσεων (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2002).

Το Σχέδιο Δράσης για την Επιχειρηματικότητα 2020 στην Ε.Ε. έχει ως στόχους την απελευθέρωση του επιχειρηματικού δυναμικού της Ευρώπης, την αλλαγή της κουλτούρας της επιχειρηματικότητας, τη δημιουργία νέων επιχειρήσεων και ένα πολύ πιο ευνοϊκό περιβάλλον για τους επιχειρηματίες. Η Ε.Ε. προωθεί την επιχειρηματική εκπαίδευση, προκειμένου οι μαθητές να αποκτήσουν επιχειρηματικές δεξιότητες. Σύμφωνα με μελέτη του Δικτύου Ευρυδική (Eurydice, 2012: 3), τα κράτη της Ε.Ε.: Βέλγιο, Σουηδία, Δανία, Εσθονία, Λιθουανία, εφαρμόζουν στρατηγικές για την υλοποίηση της επιχειρηματικής εκπαίδευσης στην Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια εκπαίδευση.

Αντίθετα, άλλες χώρες την εντάσσουν σε ευρύτερες εθνικές στρατηγικές, όπως η γενική εκπαίδευση και η δια βίου μάθηση. Στη γενική εκπαίδευση την ενσωματώνουν σε μαθήματα που αποτελούν μέρος του αναλυτικού προγράμματος, είτε με την εισαγωγή νέου ξεχωριστού μαθήματος στο πρόγραμμα σπουδών, είτε με την εφαρμογή μιας διαθεματικής προσέγγισης. (Πριμικήρη, 2017).

Στα προγράμματα Επιχειρηματικής Εκπαίδευσης θεωρείται καίριας σημασίας να αξιολογούνται οι ανάγκες των μαθητών, τα μαθήματα μάθησης, η πορεία των εργασιών και η πρακτική εφαρμογή. Οι εκπαιδευτικοί δίνουν τις νέες πληροφορίες στους μαθητές μέσω εργασιών μαθήματος ή διαλέξεων. Οι μαθητές επιτελούν τα μαθησιακά τους καθήκοντα, αναλαμβάνοντας δραστηριότητες, όπως μελέτες περιπτώσεων, παιχνίδια ρόλων, κ. ά., μέσω των οποίων αποκτούν εμπειρίες. Οι μαθητές εφαρμόζουν τις γνώσεις και δεξιότητες που έχουν αποκτήσει, μέσα σε πραγματικές ή προσομοιωμένες καταστάσεις (Erasmus+, 26/04/2017, Τελική Έκδοση)

Η διαμόρφωση του Ευρωπαϊκού Πλαισίου Επιχειρηματικών Δεξιοτήτων, γνωστού ως EntreComp, το 2016, αποτελεί αναμφισβήτητο το επιστέγασμα της πολυετούς προσπάθειας για την καθιέρωση μιας κοινής ευρωπαϊκής πολιτικής υπέρ της ένταξης της επιχειρηματικότητας στην εκπαίδευση. Το EntreComp προτείνει ένα κοινό πλαίσιο αναφοράς, με στόχο τη διαμόρφωση ενιαίας αντίληψης για το τι είναι και σε τι αποσκοπεί οποιαδήποτε πρωτοβουλία ενίσχυσης της επιχειρηματικής ικανότητας απευθύνεται στους πολίτες της ΕΕ. Πρόκειται για ένα εργαλείο που αποτελείται από 3 αλληλένδετα και αλληλοσυνδεόμενα πεδία ικανοτήτων («Ιδέες και ευκαιρίες», «Πόροι» και «Μέσα δράσης»), καθένα από τα οποία υποδιαιρείται σε 5 ικανότητες, οι οποίες συνθέτουν από κοινού τα θεμέλια της επιχειρηματικότητας, ως οριζόντιας δεξιότητας. Οι 5 αυτές επιμέρους ικανότητες

αναπτύσσονται κατά μήκος ενός προοδευτικού άξονα 8 επιπέδων, προτείνοντας μία ολοκληρωμένη λίστα 442 μαθησιακών αποτελεσμάτων.

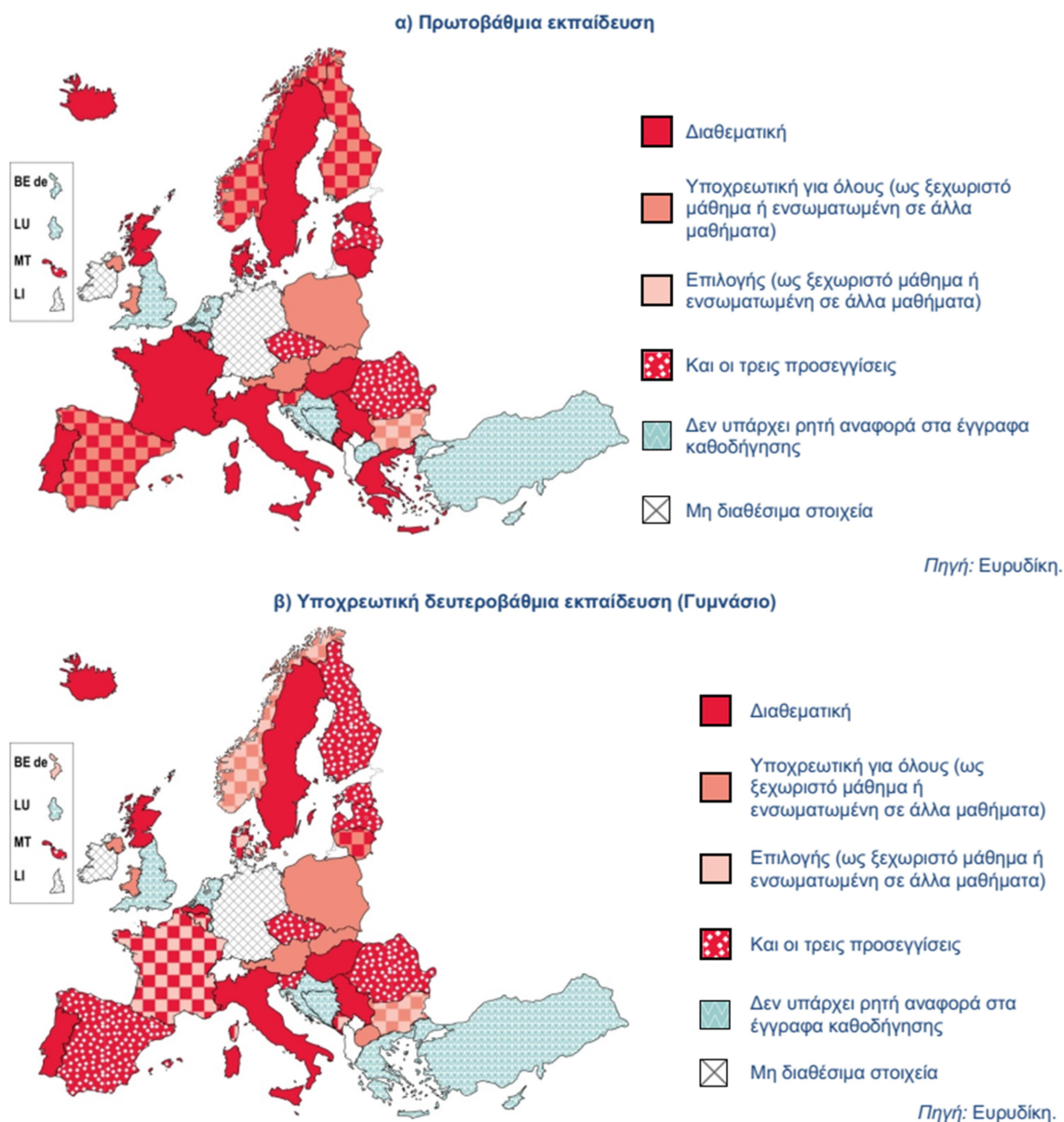
Όπως διαπιστώνει η Έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και του Δικτύου Ευρυδίκη (2016), ο βαθμός ενσωμάτωσης της επιχειρηματικότητας σε ένα εκπαιδευτικό σύστημα συναρτάται άμεσα με την ύπαρξη (ή την απουσία) ειδικής εθνικής στρατηγικής για την Καινοτομία. Το ερώτημα αν η Εκπαίδευση στο Επιχειρείν έχει αναγνωριστεί ρητώς στα κεντρικού επιπέδου έγγραφα καθοδήγησης εξετάστηκε λεπτομερώς στην έκθεση 2012 του Δικτύου Ευρυδίκη επί του θέματος, στο πλαίσιο της πρωτοβάθμιας, γενικής υποχρεωτικής (Γυμνάσιο) και μη υποχρεωτικής δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (Λύκειο). Για κάθε βαθμίδα της γενικής εκπαίδευσης και για τη φάση της αρχικής επαγγελματικής εκπαίδευσης, οι ακόλουθες υποενότητες αναλύουν σε ποιο βαθμό και με ποιον τρόπο εντάσσεται η επιχειρηματική εκπαίδευση στα προγράμματα σπουδών. Έχουν εντοπιστεί τρεις ευρείες προσεγγίσεις:

- Μια διαθεματική προσέγγιση, όπου οι στόχοι της Εκπαίδευσης στο Επιχειρείν εκφράζονται ως εγκάρσιοι και οριζόντιοι σε διάφορα μαθήματα.
- Η Εκπαίδευση στο Επιχειρείν διδάσκεται ως υποχρεωτικό ξεχωριστό μάθημα, είτε ως μέρος ενός ή περισσότερων υποχρεωτικού/-ών μαθήματος/-των.
- Η Εκπαίδευση στο Επιχειρείν διδάσκεται ως μάθημα επιλογής, ή ως μέρος ενός ή περισσότερων μαθήματος/-των επιλογής.

Οι προσεγγίσεις δεν αλληλοαποκλείονται, οπότε οι χώρες μπορούν να έχουν και τις τρεις προσεγγίσεις. Έτσι, χώρες με ισχυρή δέσμευση για την καινοτομία, όπως, για παράδειγμα, οι Σκανδιναβικές, έχουν υιοθετήσει συγκεκριμένες δεσμεύσεις για την προώθηση της Επιχειρηματικής Εκπαίδευσης στο εκπαιδευτικό σύστημα, επιτυγχάνοντας πολύ υψηλές επιδόσεις σε ευρωπαϊκούς και διεθνείς δείκτες καινοτομίας και ανταγωνιστικότητας. Ενδεικτικά, σύμφωνα με τον ευρωπαϊκό πίνακα αποτελεσμάτων καινοτομίας του 2019, η Σουηδία, η Φιλανδία και η Δανία είναι ηγέτιδες χώρες της Ένωσης, με τις επιδόσεις τους να υπερβαίνουν σημαντικά τον ευρωπαϊκό μέσο όρο.

Αρκετά ικανοποιητικό επίπεδο ενσωμάτωσης της Επιχειρηματικής Εκπαίδευσης στο εκπαιδευτικό σύστημα εμφανίζουν και οι χώρες των Δυτικών Βαλκανίων, ως αποτέλεσμα της συμπερίληψης σχετικού δείκτη στα δύο βασικά εργαλεία αξιολόγησης των χωρών σε προενταξιακό καθεστώς, και συγκεκριμένα της Πράξης της ΕΕ για τις μικρές επιχειρήσεις (SBA) και των παραδοτέων των Συμπερασμάτων της Ρίγα για την Επαγγελματική Εκπαίδευση και Κατάρτιση. Στις υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες, η προώθηση της

Επιχειρηματικής Εκπαίδευσης συντελείται με πιο αργούς ρυθμούς και λιγότερο οργανωμένα, παρότι δε λείπουν καινοτόμα προγράμματα και πρωτοβουλίες.

Εικόνα 2.1. Διδακτικές προσεγγίσεις στην Εκπαίδευση στο Επιχειρείν, 2014/15

2.3.1 Το παράδειγμα της Σουηδίας

Η Σουηδία διαθέτει μια ειδική εθνική στρατηγική για την Εκπαίδευση στο Επιχειρείν. Η «Στρατηγική για το Επιχειρείν στην εκπαίδευση και την κατάρτιση» (Strategy for Entrepreneurship in education and training) ξεκίνησε το 2009, δεν εντάσσεται σε

συγκεκριμένο χρονοδιάγραμμα και απευθύνεται σε όλα τα επίπεδα Εκπαίδευσης. Οι στόχοι της στρατηγικής αυτής είναι:

- Το επιχειρείν πρέπει να συνιστά μέρος της εκπαίδευσης σε κάθε επίπεδο.
- Ολοένα και περισσότεροι άνθρωποι πρέπει να δημιουργούν τις δικές τους επιχειρήσεις.

Η Εκπαίδευση στο Επιχειρείν συνιστά έναν διαθεματικό στόχο για την πρωτοβάθμια και τη μη υποχρεωτική δευτεροβάθμια εκπαίδευση (Λύκειο). Στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση τα μαθήματα επιχειρείν προσφέρονται σε υποχρεωτική και/ή προαιρετική βάση.

Το μάθημα «Επιχειρείν» διδάσκεται ως υποχρεωτικό, ξεχωριστό μάθημα στο πλαίσιο τεσσάρων προγραμμάτων μη υποχρεωτικής δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (Χειροτεχνία, Επιχείρηση και Διοίκηση, Φυσικοί Πόροι, Ξενοδοχειακές και Τουριστικές επιχειρήσεις) και ως προαιρετικό, ξεχωριστό μάθημα στο πλαίσιο άλλων προγραμμάτων λυκείου.

Το μάθημα «Επιχειρείν και Επιχείρηση» διδάσκεται ως υποχρεωτικό, ξεχωριστό μάθημα στο πλαίσιο σπουδών διοίκησης επιχειρήσεων του Προγράμματος επιχειρηματικών σπουδών και ως προαιρετικό, ξεχωριστό μάθημα στο πλαίσιο 12 εκ των 18 εθνικών προγραμμάτων.

Σύμφωνα με την εθνική στρατηγική, ο Εθνικός Οργανισμός Παιδείας της Σουηδίας (Skolverket) στηρίζει και ενθαρρύνει τα σχολεία στην ανάπτυξη της Εκπαίδευσης στο Επιχειρείν. Σε συνεργασία με τα ιδρύματα ανώτερης εκπαίδευσης προσφέρεται το μάθημα «Επιχειρηματική Μάθηση» σε καθηγητές όλων των βαθμίδων της εκπαίδευσης. Οι δε καθηγητές που συμμετέχουν στο μάθημα προορίζονται να ηγηθούν των διαδικασιών υλοποίησης στο πλαίσιο των σχολείων τους. Ο Εθνικός Οργανισμός Παιδείας της Σουηδίας προσφέρει επίσης άμεση χρηματοοικονομική στήριξη σε σχολεία για τη Συνεχή Επαγγελματική Ανάπτυξη (Continuing Professional Development - CPD) των εκπαιδευτικών και παράγει ψηφιακό υλικό υποστήριξης.

2.4 Επιχειρηματικότητα στην εκπαίδευση στην Ελλάδα

Στο κεφάλαιο αυτό θα παρουσιαστούν τα βασικά γνωρίσματα της επιχειρηματικής εκπαίδευσης στον ελλαδικό χώρο. Η επιχειρηματική εκπαίδευση αποτέλεσε μέλος της εθνικής στρατηγικής του υπουργείου Παιδείας και θρησκευμάτων για το νέο σχολείο το 2010 όπου η επιχειρηματικότητα αναγνωρίστηκε ως δεξιότητα που πρέπει να προάγεται σε όλες τις βαθμίδες. Ωστόσο παρά την παραδοχή αυτή δεν πάρθηκαν συγκεκριμένα μέτρα και παιδαγωγικές μέθοδοι για την πραγματοποίησή της.

Η εκπαίδευση στο επιχειρείν στην Ελλάδα αποτελεί μέρος της στρατηγικής για το Νέο Σχολείο (2010) και ακολουθεί τους εκπαιδευτικούς στρατηγικούς στόχους που είναι Κύμη σε ολόκληρη την Ευρώπη τονίζει τη σημασία της ενίσχυσης της καινοτομίας της δημιουργικότητας και του επιχειρηματικού πνεύματος αλλά δεν προσφέρει καθόλου συγκεκριμένους στόχους ή δράσεις που συνδέονται με την εκπαίδευση.

Η επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα δεν εξελίχθηκε όπως στις άλλες ευρωπαϊκές χώρες. Σύμφωνα με τον Πιπερόπουλο καθυστερημένη εκβιομηχάνιση και η έλλειψη έρευνας και καινοτομίας στις επιχειρηματικές δράσεις οδήγησε τη χώρα σε έλλειψη επιχειρηματικής κουλτούρας και σε περιορισμένη λογική των επενδυτών και των επιχειρηματιών. Σε αυτό το κλίμα συνέβαλε και η καθυστερημένη εφαρμογή των νέων τεχνολογιών επικοινωνίας και πληροφορίας τα τελευταία χρόνια στο χώρο των επιχειρήσεων.

Πρώτη σημαντική προσπάθεια ένταξης της επιχειρηματικότητας στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση ίσως μπορούμε να θεωρήσουμε το σχολικό έτος 2020-2021 που σε κάποια δημοτικά σχολεία εφαρμόστηκε η δράση «Εργαστήρια Δεξιοτήτων» που στον κύκλο δεξιοτήτων «Δημιουργώ και καινοτομώ» περιλαμβάνονται και προγράμματα στον τομέα της επιχειρηματικότητας. (Νόμος 4692/2020).

Στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση γενική και επαγγελματική οι μαθητές έρχονται σε επαφή με την έννοια της επιχειρηματικότητας μέσω των μαθημάτων της οικονομίας τα οποία εντάσσονται στο αναλυτικό πρόγραμμα και επίσης μέσω των διδακτικών επισκέψεων σε διάφορες επιχειρήσεις εργοστάσιο εκθέσεις επιμελητήρια και άλλους φορείς. Τα επίσημα σχολικά προγράμματα δεν περιλαμβάνουν ειδικά μαθήματα επιχειρηματικότητας. Μόνο στα Επαγγελματικά Λύκεια το μάθημα Επιχειρηματικότητα και Ανάπτυξη αφορά εξολοκλήρου την επιχειρηματικότητα.

Παρακάτω ακολουθεί μία λίστα από προγράμματα και δράσεις στη Ελλάδα που αφορούν την επιχειρηματικότητα των νέων.

Το 2001 το παιδαγωγικό ινστιτούτο σε συνεργασία με το σύνδεσμο επιχειρήσεων και βιομηχανιών ξεκίνησε το πρόγραμμα «Επιχειρηματικότητα των νέων».

Το 2003 στο πλαίσιο της Δια Βίου Εκπαίδευσης και Κατάρτισης πραγματοποιήθηκε πιλοτικά το Ευρωπαϊκό πρόγραμμα «Επιχειρηματικό Πνεύμα» του Leonardo Da Vinci II.

Το 2000-2006 στα πλαίσια του επιχειρησιακού προγράμματος «Εκπαίδευση και Αρχική Κατάρτιση» του Υπουργείου Παιδείας και Θρησκευμάτων πραγματοποιήθηκε το πρόγραμμα «Επαφή των μαθητών με το εργασιακό περιβάλλον» για τους μαθητές των ΤΕΕ.

Το 2006-2007 πραγματοποιήθηκε για τους ίδιους μαθητές το πρόγραμμα «Δημιουργία Εικονικών Επιχειρήσεων» σε συνεργασία με την Σιβιτανίδειο Σχολή.

Στα επόμενα έτη το υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων εισήγαγε για τα Επαγγελματικά Λύκεια τη σχολική δραστηριότητα «Διαγωνισμός επιχειρηματικότητας» και για τα γυμνάσια τη δραστηριότητα «Οικονομία και εγώ».

Το 2020-2021 εντάχθηκαν πιλοτικά στο πρόγραμμα ορισμένων γυμνασίων η επιχειρηματικότητα και καινοτομία μέσω των «Εργαστηρίων Δεξιοτήτων» όπως προαναφέρθηκε και για την Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση.

Το 2021-2022 τα Εργαστήρια Δεξιοτήτων εισάγονται στο πρόγραμμα σπουδών υποχρεωτικά

Σήμερα υπάρχουν αρκετά προγράμματα εγκεκριμένα από το υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων που παρέχονται στην δευτεροβάθμια εκπαίδευση και υποστηρίζονται από τον οργανισμό JA Greece/ΣΕΝ για την επιχειρηματικότητα και μπορούν να πραγματοποιηθούν ως συμπληρωματική δραστηριότητα.

Αξίζει να αναφερθεί και το Θερινό Σχολείο Νεανικής Επιχειρηματικότητας σε συνεργασία με το Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών το οποίο οργανώνεται κάθε καλοκαίρι για μαθητές Λυκείου.

2.4.1 Εκπαιδευτικά προγράμματα του JA Greece/ΣΕΝ

Το Junior Achievement Greece (JA Greece) είναι ένας μη-κερδοσκοπικός οργανισμός που ιδρύθηκε τον Νοέμβριο του 2005. Είναι μέλος του παγκόσμιου οργανισμού εκπαίδευσης & επιχειρηματικότητας Junior Achievement Worldwide και υλοποιεί τα εκπαιδευτικά προγράμματα του οργανισμού στην Ελλάδα. Διαρκές όραμα του ΣΕΝ/JA Greece είναι να βοηθήσει τους νέους να δημιουργήσουν τις δικές τους θέσεις εργασίας μέσω των παγκόσμιων προγραμμάτων βιωματικής και συνεργατικής μάθησης που προσφέρει.

Τα εκπαιδευτικά προγράμματά του JA εστιάζουν στην εισαγωγή των παιδιών από τη σχολική κιόλας ηλικία στις βασικές έννοιες της επιχειρηματικότητας, προετοιμάζοντας την είσοδό τους στον σύγχρονο παγκόσμιο επιχειρηματικό και οικονομικό χάρτη. Σε συνεργασία με εκπαιδευτικούς και στελέχη εταιρειών, οι μαθητές έρχονται σε επαφή με τον κόσμο των επιχειρήσεων, διευρύνουν τους ορίζοντές τους και ενισχύουν τις δεξιότητές τους.

Τα προγράμματα του οργανισμού Junior Achievement έχουν αναγνωρισθεί από το Γραφείο Επιχειρηματικότητας της Ευρωπαϊκής Ένωσης ως η «Καλύτερη Εφαρμογή Πρακτικής στην εκπαίδευση που αφορά την επιχειρηματικότητα».

Το JA Greece/ΣΕΝ προσφέρει μια πληθώρα προγραμμάτων. Προγράμματα που προτείνονται από το ΣΕΝ για το Λύκειο είναι η Εικονική Επιχείρηση, οι Τράπεζες σε δράση, ο Διαγωνισμός Κοινωνικής Καινοτομίας, το πρόγραμμα Επαγγελματικού Προσανατολισμού My Career, το εργαστήριο (workshop) Apps101. Τα προγράμματα του JA Greece υποστηρίζονται από Μνημόνιο Συνεργασίας με το Υπουργείο Παιδείας, ενώ τα εκπαιδευτικά υλικά του JA Greece είναι ήδη εγκεκριμένα από το ΙΕΠ.

2.5 Η διδασκαλία της επιχειρηματικότητας

Είναι σημαντικό τα άτομα που ακολουθούν ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα επιχειρηματικότητας να αντιλαμβάνεται τις πραγματικές τις διαστάσεις σε ένα εμπειρικό πλαίσιο παρά μέσω συμβατικών μεθόδων και έτσι παιδαγωγικές πρακτικές πρέπει να ενθαρρύνουν τη μάθηση μέσα από την πράξη και την εμπειρία τη διερεύνηση των υπαρχόντων προτύπων και την αλληλεπίδραση με το κοινωνικοοικονομικό περιβάλλον (Gibb & Cotton, 1998).

Από τα παραπάνω προκύπτει πως για την ενίσχυση της επιχειρηματικής εκπαίδευσης πρωτίστης σημασίας είναι η συμβολή και η συμμετοχή των εκπαιδευτικών προς αυτή την κατεύθυνση. Η εκπαίδευση είναι ένας τομέας που δυσκολεύεται να αλλάξει τον χαρακτήρα της, όχι επειδή δεν συνειδητοποιούν οι ίδιοι οι εκπαιδευτικοί ποιος είναι ο πραγματικά ορθός δρόμος για την εκπαίδευση, αλλά κυρίως επειδή η φύση του εκπαιδευτικού συστήματος είναι τέτοια που εγγενώς αντιστέκεται σε κάθε λογής αλλαγή από την φύση της. Από τα κυριότερα χαρακτηριστικά που δυσκολεύουν αυτήν την αλλαγή είναι η προσκόλληση στα σχολικά ιδεώδη που για χρόνια ριζώνουν στις σχολικές κοινότητες αλλά και ο ανυπέρβλητος συντηρητισμός που μαστίζει τα σύγχρονα ιδρύματα. (Levin, 2006).

2.6 Ο ρόλος του εκπαιδευτικού στην επιχειρηματική εκπαίδευση

Στα πλαίσια της επιχειρηματικής εκπαίδευσης πρέπει να προσδιοριστεί ο ρόλος του δασκάλου που θα μπορεί να υπηρετήσει τους νέους στόχους και να μεταδώσει στους μαθητές τις γνώσεις και τις δεξιότητες που σχετίζονται με την επιχειρηματικότητα.

Η διδασκαλία της επιχειρηματικής εκπαίδευσης απαιτεί από τους εκπαιδευτικούς να αναπτύξουν κάποια ιδιαίτερα χαρακτηριστικά. Ο αποτελεσματικός εκπαιδευτικός της επιχειρηματικότητας πρέπει να έχει γνώση αυτής και γνώση του περιεχομένου της και να μπορεί να αναγνωρίσει τη σχέση ανάμεσα στο περιεχόμενο και στον τρόπο διδασκαλίας του (Jusoh, 2012).

Ο εκπαιδευτικός αναλαμβάνει το ρόλο διαμεσολαβητή δίνοντας στα παιδιά την ευκαιρία να σκέφτονται και να ενεργούν ανεξάρτητα, σχεδιάζει την επιχειρηματική εμπειρία, καθοδηγεί τους μαθητές και μοιράζεται τα συμπεράσματα σχετικά με το τι έμαθαν παρέχοντας στο τέλος ανατροφοδότηση (Carcamo-Solis, Arroyo-Lopez, Alvarez-Castanon & Garcia-Lopez, 2017).

Οι εκπαιδευτικοί επιχειρηματικότητας χρησιμοποιούν ενεργές μεθοδολογίες όπως η εκμάθηση με βάση το έργο οι μελέτες περιπτώσεων η βιωματική και ενεργή μάθηση ο προβληματισμός και η συζήτηση και έχουν ισχυρές ηγετικές δεξιότητες. Επιδιώκουν οι τάξεις τους να έχουν επαφή με τον κόσμο έξω και οι ίδιοι έχουν ένα σημαντικό και εκτεταμένο δίκτυο επαγγελματικών επαφών.

Στόχος είναι η επιχειρηματική εκπαίδευση να είναι εφικτή για κάθε μαθητή. Χαρακτηριστικό του επιχειρηματικού σχολείου είναι ότι έχει ένα όραμα και μία πολιτική για την εκπαίδευση στην επιχειρηματικότητα και αυτό γίνεται αντιληπτό σε όλο το προσωπικό μέσα από διάλογο και συζήτηση, ώστε οι εκπαιδευτικοί να γνωρίζουν ότι αυτά που διδάσκουν ταιριάζουν με την επιχειρηματική προσέγγιση του σχολείου. Το επιχειρηματικό σχολείο πρέπει να προσδιορίζει το χρόνο για την επιχειρηματική εκπαίδευση στο πρόγραμμα σπουδών και για τις επιπλέον εξωσχολικές δραστηριότητες (European Commission, 2011).

Σε ένα επιχειρηματικό σχολείο, οι εκπαιδευτικοί έχουν γνώσεις σχετικά με την επιχειρηματική εκπαίδευση, αναστοχάζονται επί της επιχειρηματικής εκπαίδευσης και των προσεγγίσεων αυτής, ατομικά καθώς και σε μικρές ομάδες, και σχεδιάζουν από κοινού τη διεπιστημονική εκπαίδευση με άλλους καθηγητές. Οι εκπαιδευτικοί δικτυώνονται με τους εταίρους στον περιβάλλοντα κόσμο και ανταλλάσσουν ιδέες με εκπαιδευτικούς από άλλα σχολεία επιχειρηματικότητας (Sagar, 2015).

Στην Εκπαίδευση στο Επιχειρείν, οι στάσεις και οι συμπεριφορές είναι πιθανώς πιο σημαντικές από τη γνώση. «Αυτές οι ικανότητες αποκτώνται καλύτερα μέσω έρευνας και ανακάλυψης, υπό ανθρώπινη καθοδήγηση, που επιτρέπει στους μαθητές να μετατρέπουν τις ιδέες σε πράξη. Είναι δύσκολο να διδαχθούν μέσα από τις παραδοσιακές πρακτικές

διδασκαλίας και μάθησης στις οποίες ο μαθητής τείνει να είναι περισσότερο ή λιγότερο παθητικός δέκτης. Απαιτούν ενεργητικές, μαθητοκεντρικές παιδαγωγικές και εκπαιδευτικές δραστηριότητες που χρησιμοποιούν πρακτικές ευκαιρίες μάθησης από τον πραγματικό κόσμο. Αυτές οι αλλαγές θα απαιτήσουν σημαντικές αλλαγές στον τρόπο με τον οποίο εκπαιδεύονται οι ίδιοι οι εκπαιδευτικοί» (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2011α, σ. 2-3).

Είναι σημαντικό να διασφαλιστεί η ετοιμότητα των εκπαιδευτικών με δεξιότητες και ικανότητες για την διδασκαλία της επιχειρηματικής εκπαίδευσης. Πρέπει να είναι μία διαδικασία δια βίου μάθησης για να μπορούν να ανταπεξέλθουν στις εξελίξεις της εποχής.

Η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών αφορά τόσο την αρχική εκπαίδευση όσο και την εκ των υστέρων ενδοϋπηρεσιακή κατάρτιση. Η εκπαίδευση των εκπαιδευτικών θα πρέπει να περιλαμβάνει τόσο τις γενικές γνώσεις και δεξιότητες που περιλαμβάνει το αντικείμενο της επιχειρηματικότητας όσο και παιδαγωγικές προσεγγίσεις που αφορούν ενεργητικές μεθόδους μάθησης σε βιωματικά περιβάλλοντα.

Η επάρκεια του εκπαιδευτικού καθορίζει σε μεγάλο βαθμό το αποτέλεσμα του εγχειρήματος της ενσωμάτωσης της επιχειρηματικότητας στην εκπαίδευση. Η καλλιέργεια επιχειρηματικής νοοτροπίας μέσα στο περιβάλλον της σχολικής τάξης αποτελεί, αδιαμφισβήτητα, μεγάλη πρόκληση για τον εκπαιδευτικό. Απαιτεί τη διαμόρφωση μιας ολοκληρωμένης στρατηγικής μάθησης και διδασκαλίας, η οποία θα ευθυγραμμίζει τα επιδιωκόμενα μαθησιακά αποτελέσματα με την επιλογή της ενδεδειγμένης παιδαγωγικής προσέγγισης.

Για να ανταπεξέλθουν στο νέο παιδαγωγικό τους ρόλο, οι εκπαιδευτικοί χρειάζονται κατάλληλη επιμόρφωση, η οποία αφενός θα τους εξοικειώνει με καινοτόμες παιδαγωγικές μεθόδους και εργαλεία (βιωματική παιδαγωγική, διερευνητική μάθηση κλπ.), αφετέρου θα τους φέρνει σε επαφή με βασικές επιχειρηματικές έννοιες.

Οι εκπαιδευτικοί μέσω επιμορφώσεων, μαθαίνουν να υλοποιούν τα βασικά στοιχεία ενός προγράμματος επιχειρηματικής εκπαίδευσης, όπως είναι η αξιολόγηση των αναγκών των μαθητών, τα μαθήματα μάθησης, η παρακολούθηση της πορείας των εργασιών και η πρακτική εφαρμογή. Οι εκπαιδευτικοί μεταλαμπαδεύουν τις επιχειρηματικές τους δεξιότητες στους μαθητές και μεταφέρουν τις νέες γνώσεις και πληροφορίες μέσω διαλέξεων, παρουσιάσεων, βίντεο, εργασιών μαθήματος και δραστηριοτήτων, όπως τα παιχνίδια ρόλων, οι μελέτες περίπτωσης, ενώ η πρακτική εφαρμογή βοηθά του μαθητές να εφαρμόζουν τις

γνώσεις τους σε πραγματική κατάσταση ή κατάσταση προσομοίωσης και να αποκτούν εμπειρική μάθηση. (<https://www.sev.org.gr>)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

3.1. Σκοπός της έρευνας

Σκοπός της παρούσας έρευνας ήταν η διερεύνηση των απόψεων των μαθητών Γ λυκείου για τον ρόλο της επιχειρηματικότητας στην εκπαίδευση. Μέσα από αυτή την διερεύνηση γίνεται μια προσπάθεια προσέγγισης της εμπειρίας μαθητών στο μάθημα αυτό αλλά και του κατά πόσο χρήσιμη το θεωρούν χρήσιμο και πρακτικό.

3.2. Αναγκαιότητα της έρευνας

Κατά την ανάπτυξη της κατάρτισης, της καθοδήγησης και της συμβουλευτικής σε νέους επιχειρηματίες, είναι σημαντικό να αναπτυχθούν προσεγγίσεις στο τρέχον εκπαιδευτικό πλαίσιο της νεολαίας στην οικονομία και την κοινωνία. Στα προγράμματα κατάρτισης θα πρέπει να δίνεται έμφαση στην ανάπτυξη επιχειρηματικής νοοτροπίας, που σημαίνει αλλαγή νοοτροπιών. Οι γνώσεις που απαιτούνται στην επιχειρηματικότητα δεν σχετίζεται μόνο με την επαγγελματική πρακτική, αλλά και με δεξιότητες και συμπεριφορές οι οποίες μπορούν να διδαχθούν και σε μικρές ηλικίες (Γυμνάσιο και Λύκειο). Οι προσεγγίσεις για τη μάθηση στις μικρές επιχειρήσεις ποικίλλουν με την πάροδο του χρόνου, και αυτές πρέπει να ληφθούν υπόψη. Οι μέθοδοι εκπαίδευσης πρέπει να ποικίλλουν και μπορούν να κυμαίνονται από τους παραδοσιακούς τρόπους μεταφοράς πληροφοριών έως την αλληλεπίδραση με επιχειρηματίες και επιχειρήσεις. Η παρακολούθηση και η αξιολόγηση των υποψηφίων και μελλοντικών επιχειρηματιών είναι σημαντικές για την αύξηση της αποτελεσματικότητας των προγραμμάτων. Έτσι, μια σχετική έρευνα που εξετάζει τις απόψεις των μαθητών σε υφιστάμενα και μελλοντικά προγράμματα μπορεί να καθοδηγήσει σε πιο αποτελεσματικές πρακτικές μάθησης του ρόλου της επιχειρηματικότητας στην εκπαίδευση.

3.3. Ερευνητικά ερωτήματα

Με βάση τις προηγούμενες αναφορές τα ερευνητικά ερωτήματα που κατασκευάστηκαν και εξετάστηκαν είναι

1. Ποιες οι απόψεις των μαθητών για τον ρόλο της επιχειρηματικότητας στην εκπαίδευση;

2. Πως αξιολογούν οι μαθητές Λυκείων την μέχρι τώρα εμπειρία τους στην σχετική με την επιχειρηματικότητα εκπαίδευση;
3. Σε ποιο βαθμό και σε ποιες απόψεις επιδρούν τα ατομικά τους – δημογραφικά χαρακτηριστικά;

3.4. Δείγμα και πληθυσμός

Στην έρευνα συμμετείχαν 119 μαθητές Λυκείων. Από αυτούς το 50,8% είναι αγόρια και το 49,2% κορίτσια. Στο 64,7% των περιπτώσεων οι μαθητές απάντησαν ότι το σχολείο τους βρίσκεται σε κωμόπολη (μεταξύ 3.000 και 10.000 κατοίκων), το 31,9% σε πόλη (τουλάχιστον 10.000 κατοίκους και σε 4 περιπτώσεις σε χωριό. Από τις αναφερόμενες περιοχές που βρίσκεται το σχολείο που φοιτούν, το 61,3% ανέφεραν ότι βρίσκεται σε νησί, το 20,2% στην νότια Ελλάδα και το 18,5% στην βόρεια Ελλάδα συμπεριλαμβανομένης και την Θεσσαλίας. Η ειδικότητα σπουδών των μαθητών με το μεγαλύτερο ποσοστό ήταν θεωρητικών σπουδών καθώς το 31,6% ανέφερε αυτή την κατηγορία ειδικότητας και στην συνέχεια το 29,9% την οικονομία και διοίκηση, το 21,4% την τεχνολογική κατεύθυνση, το 12% θετικών επιστημών και το 5,1% επιστήμες υγείας.

Πίνακας 1. Δημογραφικά χαρακτηριστικά των συμμετεχόντων στην έρευνα

		N	N%
Φύλο	Ανδρας	60	50,8%
	Γυναίκα	58	49,2%
Το σχολείο που φοιτώ βρίσκεται σε	Χωριό	4	3,4%
	Κωμόπολη (μεταξύ 3.000-10.000 κατοίκων)	77	64,7%
	Πόλη (τουλάχιστον 10.000 κατοίκους)	38	31,9%
Περιοχή (3 κατηγορίες)	Β. Ελλάδα	22	18,5%
	Ν. Ελλάδα	24	20,2%
	Νήσοι	73	61,3%
Το σχολείο φοίτησης μου είναι	Γενικό Λύκειο	87	73,1%
	Επαγγελματικό Λύκειο	32	26,9%
Ειδικότητα (5 κατηγορίες)	Θεωρητικών σπουδών	37	31,6%
	Οικονομίας Διοίκησης και Πληροφορικής	35	29,9%
	Τεχνολογική κατεύθυνση	25	21,4%
	Θετικών επιστημών	14	12,0%
	Επιστήμες Υγείας	6	5,1%

3.5. Ερευνητικό εργαλείο

Το εργαλείο συλλογής δεδομένων ήταν το ερωτηματολόγιο σε ηλεκτρονική μορφή. Αυτό συγγράφηκε με βάση το θεωρητικό μέρος της εργασίας και με σκοπό την απάντηση των ερευνητικών ερωτημάτων. Το ερωτηματολόγιο αποτελούταν από δύο μέρη. Στο πρώτο μέρος τους γινόταν η καταγραφή των δημογραφικών στοιχείων των συμμετεχόντων στην έρευνα. Αυτά ήταν το φύλο, η περιοχή του σχολείου που φοιτούν η ειδικότητα τους, και εάν το λύκειο που φοιτούν είναι γενικό ή επαγγελματικό. Στο δεύτερο μέρος του ερωτηματολογίου υπήρχαν 16 ερωτήσεις που κατέγραφαν τις απόψεις των μαθητών σχετικά με τον ρόλο της επιχειρηματικότητας στην εκπαίδευση. Όλες οι ερωτήσεις ήταν κλειστού τύπου και η βαθμολόγηση τους γινόταν με την βοήθεια κλιμάκων Likert διαφόρων σημείων όπως πχ. 1= Ναι, 2 = Όχι, 3 = δεν γνωρίζω.

Η εξέταση της αξιοπιστίας του ερωτηματολογίου έγινε με την βοήθεια του συντελεστή αξιοπιστίας alpha του Cronbach. Τα αποτελέσματα της εξέτασης έδειξαν ότι αξιοπιστία του συνολικού ερωτηματολογίου ήταν οριακή καθώς ο συντελεστής alpha ήταν ίσος με 0,694 στο σύνολο 16 ερωτήσεων, τιμή που είναι οριακά χαμηλότερη από την κριτική τιμή 0,7 που πρέπει να έχει ένα ερωτηματολόγιο για να θεωρείται αξιόπιστο.

3.6. Σχεδιασμός της έρευνας

Η συλλογή των δεδομένων διήρκεσε μεταξύ 20¹⁵ Ιανουαρίου 2023 και 13¹⁵ Φεβρουαρίου 2023. Η μέθοδος της δειγματοληψίας ήταν η δειγματοληψία ευκολίας. Η συλλογή των δεδομένων έγινε με την βοήθεια ερωτηματολογίου σε ηλεκτρονική μορφή με την βοήθεια της εφαρμογής google forms. Κατά την διάρκεια της έρευνας τηρήθηκαν όλοι οι κανόνες που εξασφάλισαν την τήρηση των κανόνων ηθικής που πρέπει να χαρακτηρίζουν μια έρευνα μέσω ερωτηματολογίου. Πιο συγκεκριμένα πριν την διεξαγωγή της έρευνας εγκρίθηκε γραπτώς η διεξαγωγή της εξασφαλίζοντας την απαραίτητη έγκριση. Επιπλέον εξασφαλίστηκαν τα προσωπικά δεδομένα των συμμετεχόντων στην έρευνα, με την διατήρηση της ανωνυμίας του δείγματος. Σε κάθε ερωτηματολόγιο έπρεπε να συμπληρωθεί και η αντίστοιχη φόρμα συγκατάθεσης όπου δινόταν λεπτομερώς όλα τα απαραίτητα στοιχεία διεξαγωγής της έρευνας όπως και η έγγραφη συγκατάθεση συμμετοχής στην έρευνα.

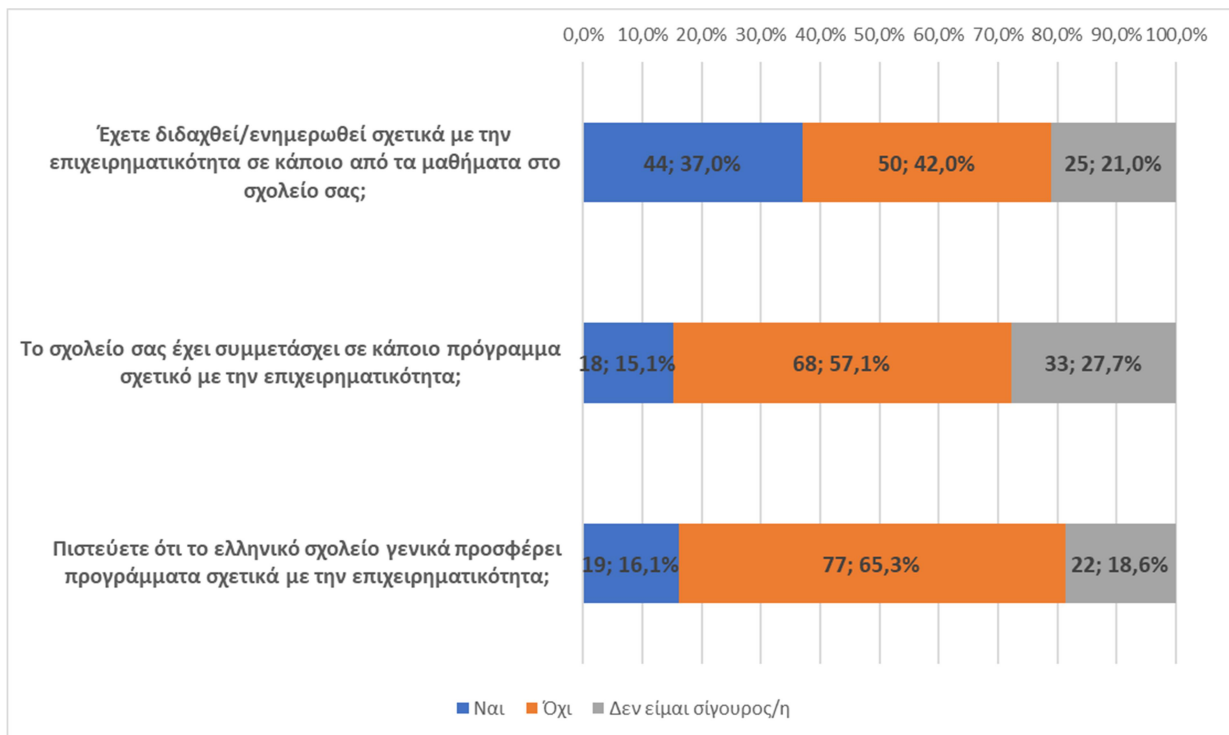
3.7. Περιορισμοί της έρευνας

Βασικός περιορισμός της έρευνας ήταν η μέθοδος δειγματοληψίας. Ποιο συγκεκριμένα, αυτή η μέθοδος είναι γνωστή ότι δεν μπορεί εύκολα να αποτρέψει πιθανά λάθη μεροληψίας συλλογής δεδομένων, δυσκολεύοντας έτσι την ακρίβεια της γενίκευσης των αποτελεσμάτων. Επιπλέον η άνιση γεωγραφική κατανομή του δείγματος ενισχύει αυτή την υποψία υποδεικνύοντας ότι σε μια παρόμοια μελλοντική έρευνα θα πρέπει να εφαρμοστεί μια πιο αυστηρή μέθοδος δειγματοληψίας που δεν θα επιτρέπει πιθανά λάθη μεροληψίας αλλά θα έχει ως αποτέλεσμα ένα πιο ισοκατανεμημένο δείγμα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

4.1. Περιγραφική στατιστική

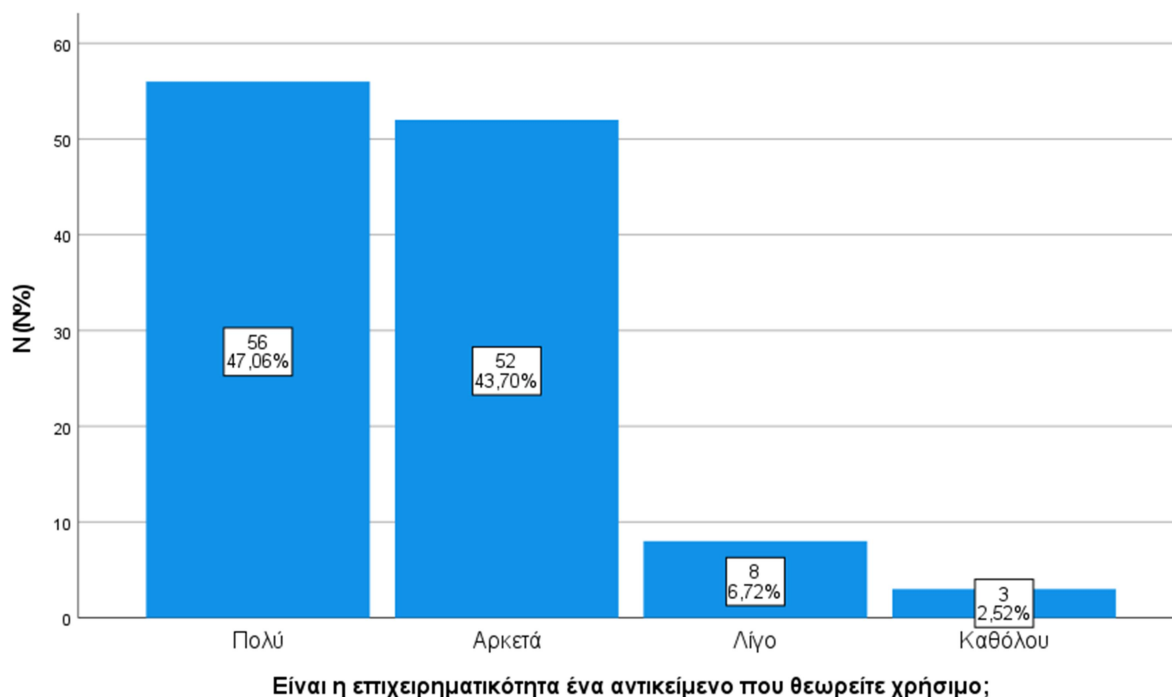
Στο πρώτο μέρος του κεφαλαίου των αποτελεσμάτων γίνεται μια περιγραφική στατιστική ανάλυση των ερωτήσεων του ερωτηματολογίου. Οι πρώτες 3 ερωτήσεις του ερωτηματολογίου εξέταζαν την συμμετοχή του σχολείου στην επιχειρηματικότητα. Τα αποτελέσματα παρουσιάζονται στον Πίνακα 3 και στο Γράφημα 1 και έδειξαν ότι μόνο ένα μικρό ποσοστό απάντησε θετικά ότι το σχολείο του; έχει συμμετάσχει σε κάποιο πρόγραμμα σχετικό με την επιχειρηματικότητα και ότι το ελληνικό σχολείο γενικά προσφέρει προγράμματα σχετικά με την επιχειρηματικότητα. Στην ερώτηση για το εάν έχουν διδαχθεί η ενημερωθεί σχετικά με την επιχειρηματικότητα σε κάποιο από τα μαθήματα στο σχολείο τους το 37% απάντησε θετικά.

Γράφημα 1. Συμμετοχή σχολείου

Η επόμενη ερώτηση του ερωτηματολογίου εξέταζε σε ποιο βαθμό θεωρούν οι συμμετέχοντες στην έρευνα χρήσιμη την επιχειρηματικότητα. Τα αποτελέσματα του Γραφήματος 2 έδειξαν ότι το 47,06% των συμμετεχόντων ή 56 συμμετέχοντες απάντησαν ότι

είναι πολύ χρήσιμη και το 43,70% ή 52 συμμετέχοντες αρκετά χρήσιμη. Λίγο χρήσιμη απάντησε το 6,72% (N=8) και καθόλου χρήσιμη το 2,52% (N=3) των συμμετεχόντων.

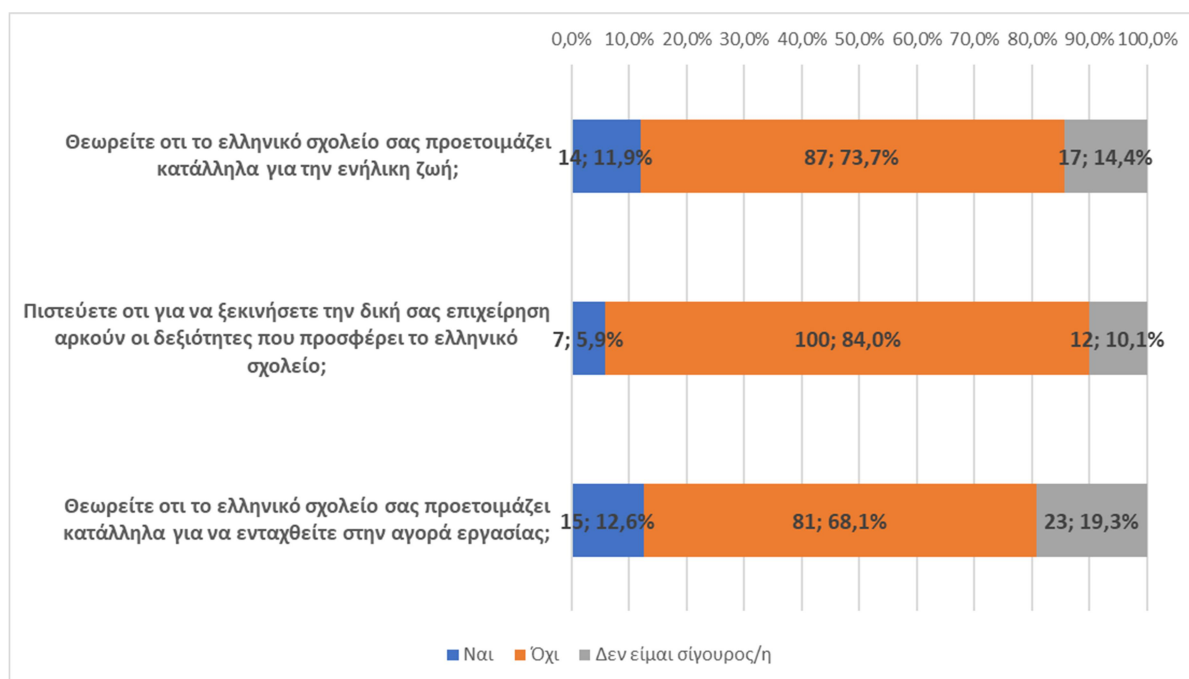

Γράφημα 2. Χρησιμότητα επιχειρηματικότητας

Οι επόμενες 3 ερωτήσεις εξέταζαν την σχέση της επιχειρηματικότητας με τα άλλα μαθήματα του σχολείου και εάν απευθύνεται μόνο σε άτομα που θέλουν να ασχοληθούν με αυτό το αντικείμενο στο μέλλον. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα του Πίνακα 4 διαπιστώθηκε ότι το 52,9% (N=63) των συμμετεχόντων διαφώνησε απόλυτα στο ότι επιχειρηματικότητα αφορά μόνο όσους επιθυμούν να ασχοληθούν με τις επιχειρήσεις, και το 37,8% δήλωσε ουδέτερη άποψη. Σε ότι αφορά την σχέση της εκπαίδευσης στην επιχειρηματικότητα με τα άλλα μαθήματα, το 56% (N=66) των συμμετεχόντων συμφώνησε ότι πράγματι μπορεί να οδηγήσει σε καλύτερες επιδόσεις σε άλλα μαθήματα. Στην συνέχεια, το 32,2% (N=38) ήταν ουδέτερο και το 11,9% (N=14) διαφώνησε. Τέλος, στην σχέση της επιχειρηματικότητας με τις επικοινωνιακές δεξιότητες των συμμετεχόντων, το 75,6% (N=90) συμφώνησε ότι πράγματι μπορεί να τις βελτιώσει, το 21% (N=25) δήλωσαν ουδέτεροι και το 3,3% (N=4) διαφώνησε.

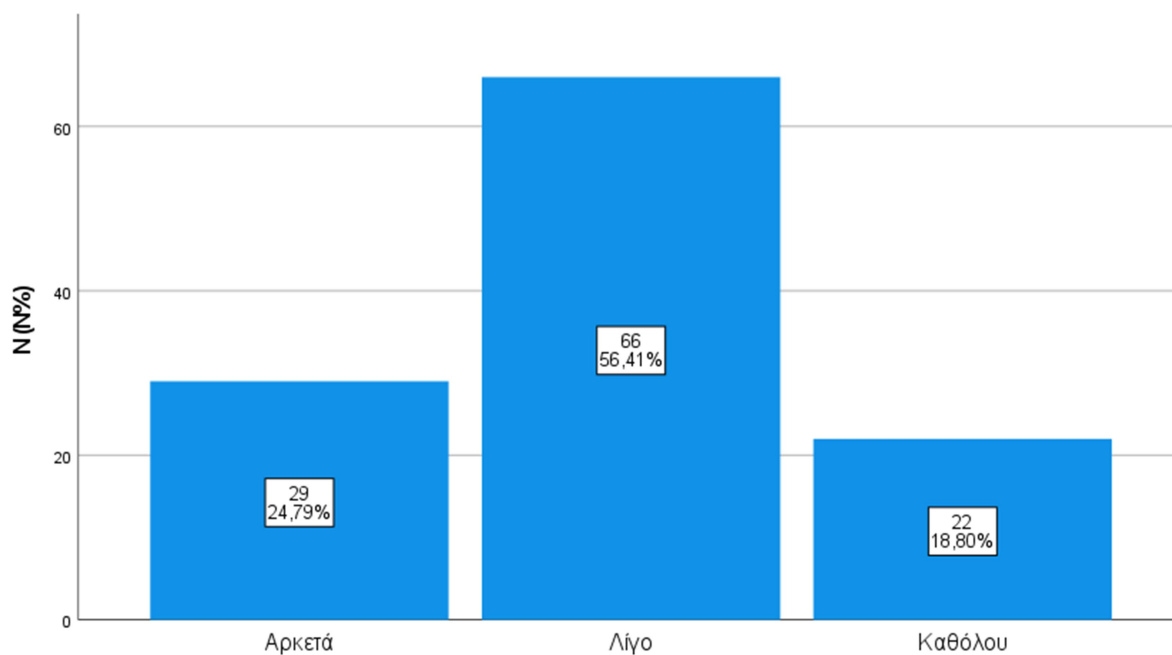
Οι επόμενες 3 ερωτήσεις εξέταζαν εάν το σχολείο μπορεί να προετοιμάσει τους μαθητές στις προκλήσεις της ενήλικης ζωής. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα, το 73,7% (N=87)

διαφώνησε ότι το ελληνικό σχολείο μπορεί να προετοιμάσει τους μαθητές κατάλληλα για την ενήλικη ζωή. Στην συνέχεια τι 84% (N=100) διαφώνησε στο ότι οι δεξιότητες που προφέρει το σχολείο αρκούν για να μπορέσουν να ξεκινήσουν την δική τους επιχείρηση. Τέλος, το 68,1% (N=81) διαφώνησε στο ότι το σχολείο μπορεί να του προετοιμάσει κατάλληλα για να ενταχθούν στην αγορά εργασίας.

Γράφημα 3. Βοήθεια του σχολείου για τις προκλήσεις της ενήλικης ζωής

Η επόμενη ερώτηση εξέταζε τον βαθμό στον οποίο οι καθηγητές είναι καταρτισμένοι σε θέματα επιχειρηματικότητας. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα του Γραφήματος 4, το 56,41% (N=66) απάντησε ότι είναι λίγο καταρτισμένοι, το 18,80% (N=22) καθόλου και το 24,79% (N=29) ότι είναι αρκετά καταρτισμένοι.

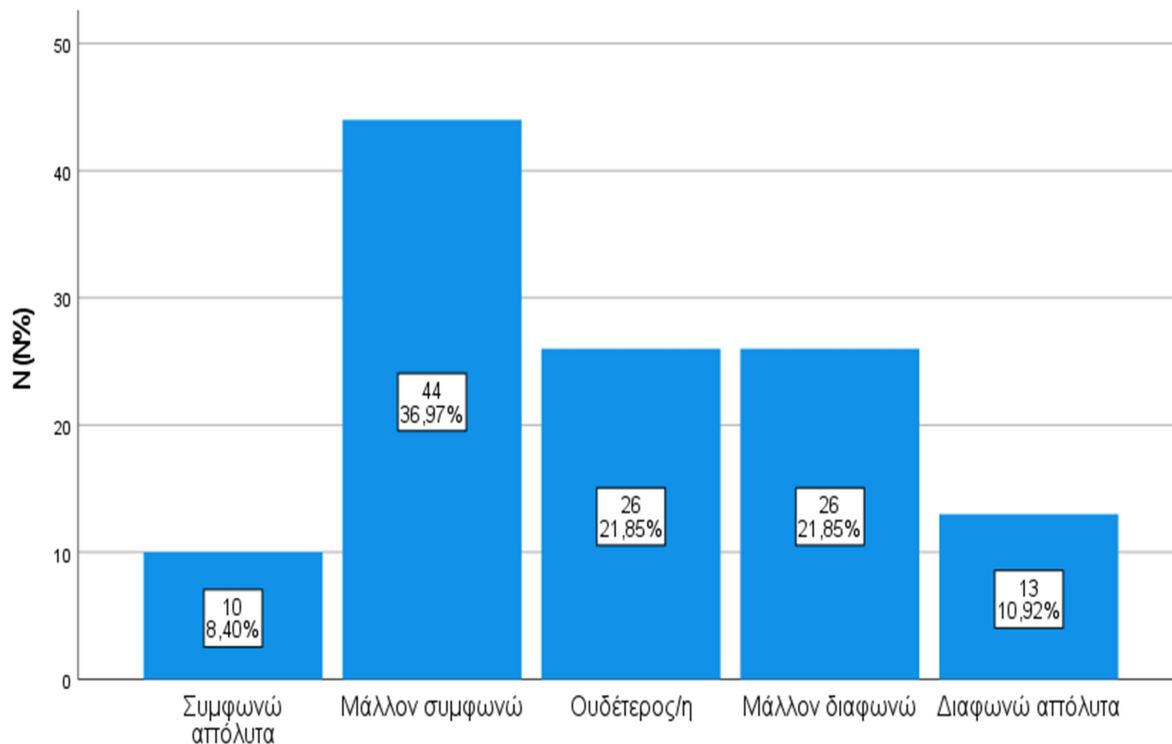

Πιστεύετε ότι οι καθηγητές σας είναι καταρτισμένοι σε θέματα επιχειρηματικότητας;

Γράφημα 4. Κατάρτιση καθηγητών σε θέματα επιχειρηματικότητας

Στον Πίνακα 6 παρουσιάζονται τα αποτελέσματα των απαντήσεων των συμμετεχόντων στη έρευνα σχετικά με την ελκυστικότητα συγκεκριμένων δράσεων. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα, η επίσκεψη σε πραγματικές επιχειρήσεις αναφέρθηκε ως η πιο ελκυστική δράση καθώς το 52,5% των συμμετεχόντων την ανέφερε ως πολύ ελκυστική. Στην συνέχεια, αναφέρθηκε η ανάπτυξη επιχειρηματικού σχεδίου σε ποσοστό 43,7% και η συμμετοχή σε πρότζεκτ και διαγωνισμούς επιχειρηματικότητας και καινοτομίας σε ποσοστό 38,7%. Στην συνέχεια παρατηρήθηκαν χαμηλότερα ποσοστά στην κατηγορία πολύ και μεγαλύτερα στην κατηγορία αρκετά στην συνομιλία με επιχειρηματίες διαφορετικών κλάδων με ποσοστό 42,9% και τέλος η δημιουργία εικονικής επιχείρησης με ποσοστό 41,2%.

Η επόμενη ερώτηση εξέταζε εάν τα χαρακτηριστικά ενός καλού επιχειρηματία (ευελιξία, μεθοδικότητα και καινοτομία) μπορούν να διδαχθούν στο σχολείο. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα του Πίνακα 7 και του Γραφήματος 5 διαπιστώθηκε ότι το 45,4% των συμμετεχόντων συμφώνησε ενώ το 32,7% διαφώνησε και το 21,8% ήταν ουδέτερο.

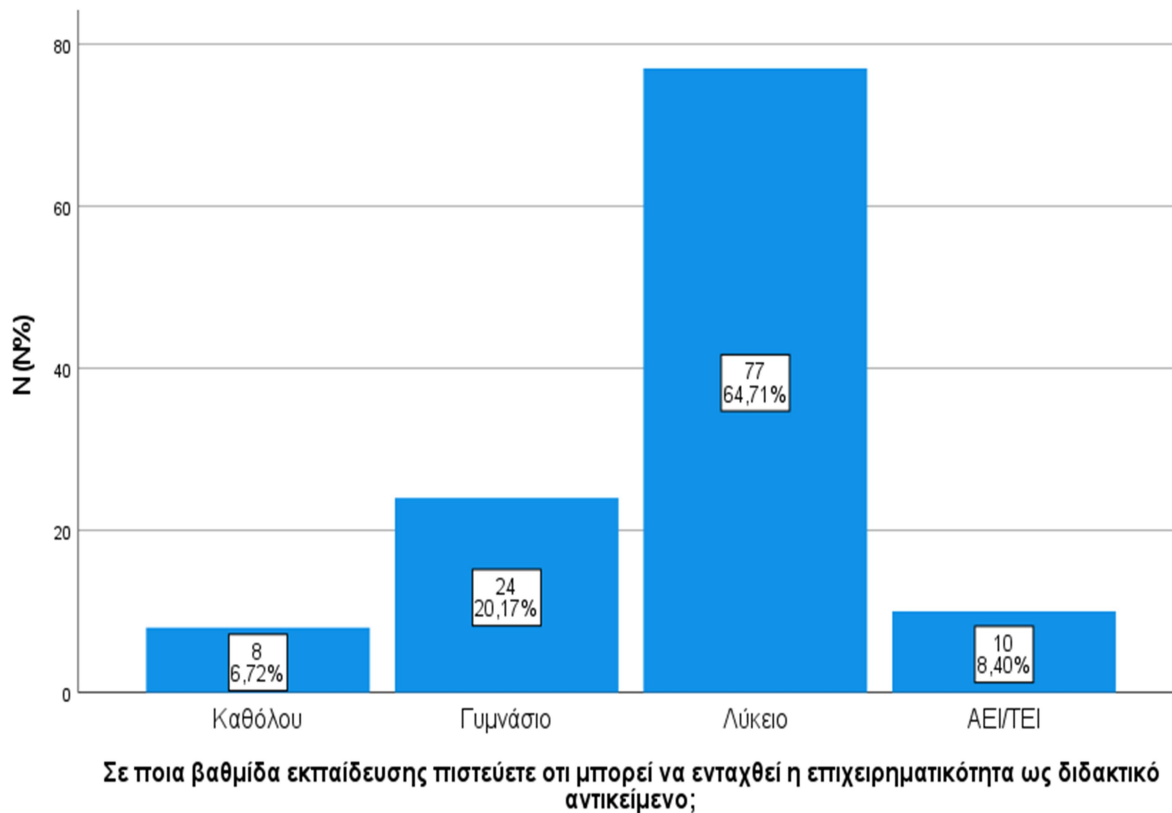

Ένας καλός επιχειρηματίας είναι ευέλικτος, μεθοδικός και καινοτόμος. Τα χαρακτηριστικά αυτά μπορούν να διδαχθούν στο σχολείο.

Γράφημα 5. Διδασκαλία ευελιξίας, μεθοδικότητας και καινοτομίας στο σχολείο

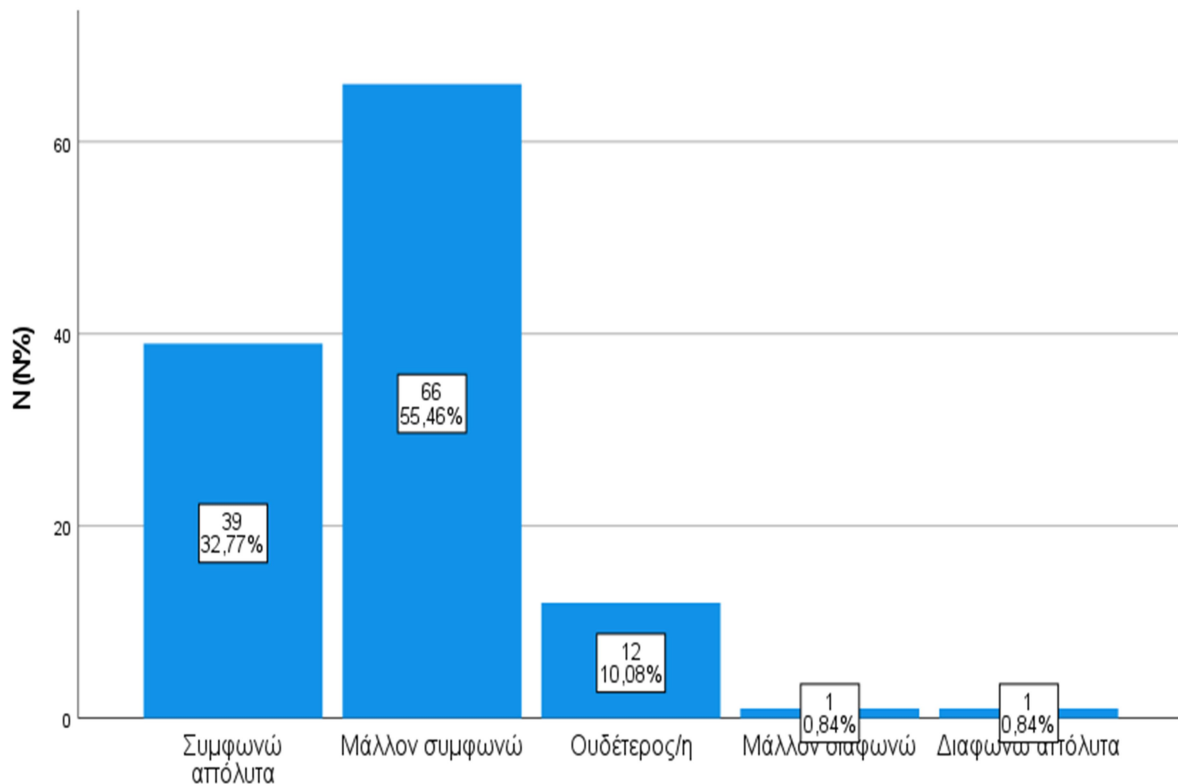
Στην ερώτηση που εξετάζε τε σε ποια βαθμίδα μπορεί να ενταχθεί η επιχειρηματικότητα ως διδακτικό αντικείμενο, το 64,7% των συμμετεχόντων απάντησε στο Λύκειο. Στην συνέχεια το 20,2% απάντησε στο γυμνάσιο, το 8,4% στα ΑΕΙ/ΤΕΙ και το 6,7% σε καμία από αυτές.

Γράφημα 6. Κατάλληλη βαθμίδα ένταξης της επιχειρηματικότητας ως διδακτικό αντικείμενο.

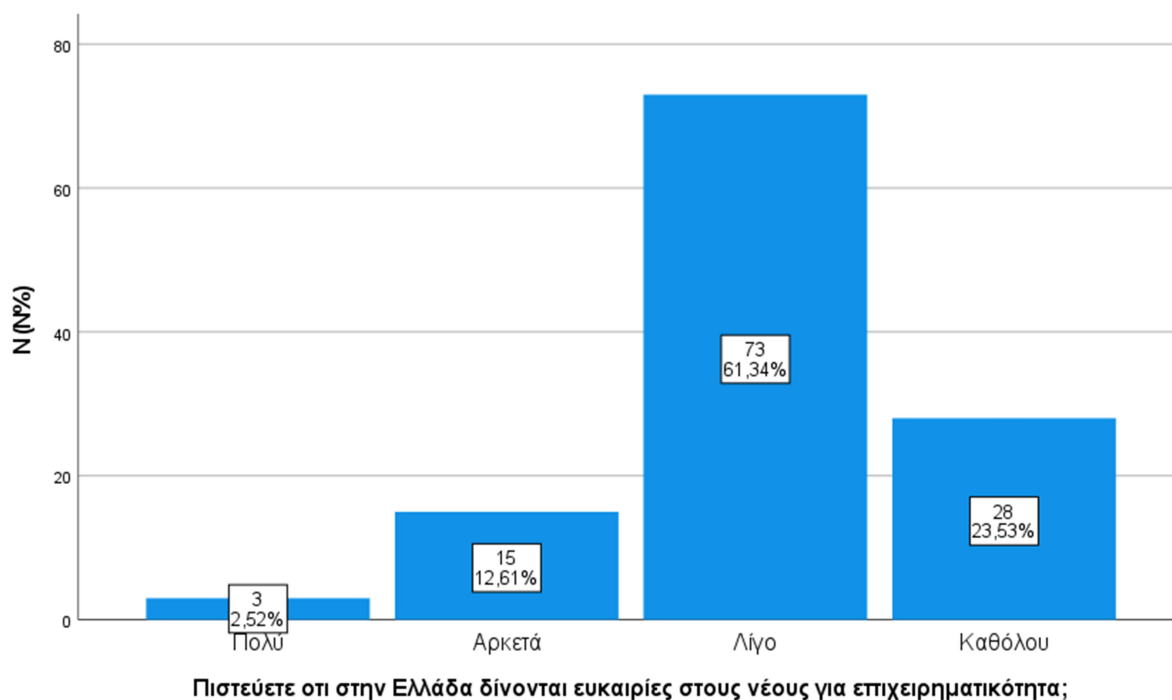
Στην ερώτηση εάν η ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας μπορεί να ενισχύσει την ελληνική οικονομία, τα αποτελέσματα του Πίνακα 9 έδειξαν ότι το 88,2% των συμμετεχόντων συμφώνησε απόλυτα ή λίγο. Στην συνέχεια, το 10,1% είχε ουδέτερη άποψη και το 1,6% ότι διαφωνεί.

Η ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας μπορεί να ενισχύσει την ελληνική οικονομία.

Γράφημα 7. Ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας και ελληνική οικονομία.

Στην τελευταία ερώτηση του ερωτηματολογίου οι συμμετέχοντες στην έρευνα ερωτήθηκαν εάν στην Ελλάδα δίνονται ευκαιρίες στους νέους για επιχειρηματικότητα. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα του Πίνακα 10 και του Γραφήματος 8, το 61,3% απάντησε λίγο και το 23,5% καθόλου. Τέλος, το 12,6% απάντησε αρκετά και το 2,5% πολύ.

Γράφημα 8. Ευκαιρίες στους νέους για επιχειρηματικότητα.

4.2. Εξέταση μέσω τιμών

Για την εξέταση της επίδρασης των δημογραφικών χαρακτηριστικών των συμμετεχόντων στην έρευνα στις απαντήσεις εξετάστηκαν οι διαφορές των τάξεων (ranks) με την βοήθεια των μη παραμετρικών τεστ των Mann – Whitney και Kruskal – Wallis.

Το τεστ των Mann-Whitney (U-test) χρησιμοποιείται για τη σύγκριση διαφορών μεταξύ δύο ανεξάρτητων ομάδων. Η εξαρτημένη μεταβλητή μπορεί να είναι διάταξης (ordinal) ή συνεχή (continuous). Τα δεδομένα της εξαρτημένης μεταβλητής δεν ακολουθούν κανονική κατανομή. Οι κατανομές θα πρέπει ωστόσο να έχουν παρόμοια διάταξη (σχήμα). Είναι εν μέρει η μη παραμετρική προσέγγιση του t-test. Μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να μελετηθούν π.χ. οι προτιμήσεις διαφόρων ανθρώπων και πως επηρεάζονται ανά τοποθεσία ή ανά το φύλο.

Το Kruskal-Wallis (H Test) είναι μη παραμετρικό τεστ βασισμένο σε δεδομένα που είναι σε κατάταξη (π.χ. αύξουσα). Χρησιμοποιείται για να καθορίσει εάν υπάρχουν στατιστικά σημαντικές διαφορές μεταξύ δύο ή περισσότερων ομάδων μίας ανεξάρτητης μεταβλητής σε μία εξαρτημένη συνεχή μεταβλητή (continuous) ή μεταβλητή διάταξης (ordinal). Θεωρείται η μη παραμετρική προσέγγιση της ANOVA ή μια επέκταση του U-test καθώς επιτρέπει τη σύγκριση περισσότερων των δύο ομάδων. Και στις δύο όμως περιπτώσεις η μηδενική υπόθεση εξετάζει την ισότητα των μέσων τιμών (και τάξεων στις μη παραμετρικές) ως εξής:

$H_0: \mu_1 = \mu_2$ για το τεστ των Mann – Whitney και

$H_0: \mu_1 = \dots = \mu_i (i > 2)$ για το τεστ των Kruskal – Wallis

Τα στατιστικά σημαντικά αποτελέσματα παρουσιάζονται στον Πίνακα 2 και το σύνολο των αποτελεσμάτων στο παράρτημα Α της εργασίας. Ο πίνακας είναι μια συμπαγής μορφή παρουσίασης των αποτελεσμάτων με σκοπό την διευκόλυνση του αναγνώστη ώστε να μην χρειάζεται να εξετάζει τα αποτελέσματα ανά πίνακα κάτι που είναι πιθανό να κουράζει καθώς σε αυτή την περίπτωση η παρουσίαση είναι μακροσκελής και μεγάλης έκτασης. Στο πίνακα με τα αποτελέσματα των μέσων τιμών στο Παράρτημα Α παρουσιάζεται η τιμή του στατιστικού μέτρου σύγκρισης και συμβολίζεται με U για το τεστ των Mann – Whitney και με H για το τεστ των Kruskal – Wallis. Στην παρένθεση αναγράφονται οι βαθμοί ελευθερίας για το τεστ των Kruskal – Wallis ενώ στο τεστ των Mann – Whitney δεν χρειάζεται να αναφερθούν καθώς η σύγκριση γίνεται πάντοτε μεταξύ δύο ομάδων.

Τέλος, στην στήλη p παρουσιάζεται η σημαντικότητα του κάθε τεστ. Το σύμβολο p είναι η συντόμευση του p-value όπου τιμές μικρότερες της στάθμης σημαντικότητα 5% ή p-value < 0.05 δείχνουν ένα στατιστικά σημαντικό αποτέλεσμα. Η τιμή P είναι μια μέτρηση που υποθέτει ότι η μηδενική υπόθεση είναι σωστή, που σημαίνει ότι εάν η τιμή είναι μικρή, τότε μπορούμε να απορρίψουμε τη μηδενική υπόθεση υπέρ της εναλλακτικής υπόθεσης. Μια μικρή τιμή μπορεί να οδηγήσει στο συμπέρασμα πως η παρατηρούμενη επίδραση αντανακλά στην πραγματικότητα τα χαρακτηριστικά του πληθυσμού και όχι μόνο δειγματοληπτικό σφάλμα. Μια μεγάλη τιμή p συνήθως σημαίνει ότι το σημείο δεδομένων ή το σύνολο που μετρήσαμε ευθυγραμμίζεται με τη μηδενική υπόθεση, καθιστώντας το πιο πιθανό αποτέλεσμα. Σύμφωνα με αυτά διαπιστώθηκε ότι:

- Τα αγόρια αναμένεται να συμφωνήσουν σε μεγαλύτερο βαθμό ότι η εκπαίδευση στην επιχειρηματικότητα μπορεί να βελτιώσει τις κοινωνικές και επικοινωνιακές τους δεξιότητες, ότι στην Ελλάδα δίνονται ευκαιρίες στους νέους για επιχειρηματικότητα και ότι η επιχειρηματικότητα ως διδακτικό αντικείμενο θα πρέπει να ενταχθεί στο γυμνάσιο ενώ τα κορίτσια που συμμετείχαν στην έρευνα απάντησαν στο Λύκειο.
- Μαθητές που το σχολείο τους βρίσκεται σε νησιωτικές περιοχές είναι ουδέτεροι και διαφωνούν περισσότερο στο ότι η εκπαίδευση στην επιχειρηματικότητα μπορεί να οδηγήσει σε καλύτερες επιδόσεις και σε άλλα μαθήματα ενώ στις υπόλοιπες περιοχές έδειξαν μεγαλύτερη συμφωνία. Παρόμοια μεγαλύτερο βαθμό διαφωνίας και ουδετερότητας έδειξαν οι μαθητές σχολείων που βρίσκονται σε νησιά και στο ότι η

εκπαίδευση στην επιχειρηματικότητα μπορεί να βελτιώσει τις κοινωνικές και επικοινωνιακές του δεξιότητες και ότι τα χαρακτηριστικά ενός καλού επιχειρηματία μπορούν να διδαχθούν στο σχολείο.

- Μαθητές που φοιτούν σε Γενικά Λύκεια αναμένεται να διαφωνήσουν σε μεγαλύτερο βαθμό ότι η επιχειρηματικότητα αφορά μόνο όσους επιθυμούν να ασχοληθούν με τις επιχειρήσεις, να θεωρήσουν ποιο ελκυστική την συνομιλία με επιχειρηματίες διαφορετικών κλάδων και να απαντήσουν ότι η επιχειρηματικότητα μπορεί να ενταχθεί ως διδακτικό αντικείμενο στο Λύκειο ενώ οι μαθητές Επαγγελματικών Λυκείων υποστήριξαν ότι αυτό θα πρέπει να γίνεται στο Γυμνάσιο.

Πίνακας 2.

Στατιστικά σημαντικά αποτελέσματα εξέτασης μέσω των τιμών.

	Φύλο	Περιοχή ²	Ειδικότητα σχολείου
Είναι η επιχειρηματικότητα ένα αντικείμενο που θεωρείτε χρήσιμο;			
Η επιχειρηματικότητα αφορά μόνο όσους επιθυμούν να ασχοληθούν με τις επιχειρήσεις.			0,030
Η εκπαίδευση στην επιχειρηματικότητα μπορεί να οδηγήσει σε καλύτερες επιδόσεις και σε άλλα μαθήματα.		0,031	
Η εκπαίδευση στην επιχειρηματικότητα μπορεί να βελτιώσει τις κοινωνικές και επικοινωνιακές σας δεξιότητες.	0,022	0,046	
Πιστεύετε ότι οι καθηγητές σας είναι καταρτισμένοι σε θέματα επιχειρηματικότητας;			
ανάπτυξη του δικού σας επιχειρηματικού σχεδίου			
συνομιλία με επιχειρηματίες διαφορετικών κλάδων			0,003
συμμετοχή σε πρότζεκτ και διαγωνισμούς επιχειρηματικότητας και καινοτομίας			
Ένας καλός επιχειρηματίας είναι ευέλικτος, μεθοδικός και καινοτόμος. Τα χαρακτηριστικά αυτά μπορούν να διδαχθούν στο σχολείο.		0,017	
Σε ποια βαθμίδα εκπαίδευσης πιστεύετε ότι μπορεί να ενταχθεί η επιχειρηματικότητα ως διδακτικό αντικείμενο;	0,021		0,022
Η ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας μπορεί να ενισχύσει την ελληνική οικονομία.			
Πιστεύετε ότι στην Ελλάδα δίνονται ευκαιρίες στους νέους για επιχειρηματικότητα;	0,000		

4.3. Ερευνητικά συμπεράσματα

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνα διαπιστώθηκε ότι η μέχρι τώρα εμπειρία των μαθητών που συμμετείχαν στην έρευνα σχετικά με την επιχειρηματικότητα ήταν μικρή καθώς μόνο 4 στους 10 ανέφεραν την διδασκαλία σχετικών μαθημάτων στο σχολείο τους. Μάλιστα, τα ποσοστά που ανέφεραν οι μαθητές για στην συμμετοχή του σχολείου τους σε προγράμματα σχετικά με την επιχειρηματικότητα ήταν ίσο με 15% ενώ σε παρόμοιο ποσοστό ήταν και η απάντηση τους για το εάν το ελληνικό σχολείο γενικά προσφέρει προγράμματα σχετικά με την επιχειρηματικότητα.

Σε ότι αφορά την σχέση της επιχειρηματικότητας και της ενίσχυσης δεξιοτήτων των μαθητών οι μαθητές συμφώνησαν ότι η εκπαίδευση στην επιχειρηματικότητα μπορεί να οδηγήσει σε καλύτερες επιδόσεις τους και σε άλλα μαθήματα και ότι να βελτιώσει τις κοινωνικές και επικοινωνιακές τους δεξιότητες. Αντίθετα, διαφώνησαν στο ότι η επιχειρηματικότητα αφορά μόνο όσους επιθυμούν να ασχοληθούν με τις επιχειρήσεις.

Για την βοήθεια που παρέχει το σχολείο στις προκλήσεις της ενήλικης ζωής, οι μαθητές διαφώνησαν ότι το ελληνικό σχολείο μπορεί να προετοιμάσει τους μαθητές κατάλληλα για την ενήλικη ζωή, ότι οι δεξιότητες που προφέρει το σχολείο αρκούν για να μπορέσουν να ξεκινήσουν την δική τους επιχείρηση και ότι το σχολείο μπορεί να του προετοιμάσει κατάλληλα για να ενταχθούν στην αγορά εργασίας. Παρόμοια, ανέφεραν και χαμηλού βαθμού κατάρτιση των δασκάλων τους σε θέματα επιχειρηματικότητας.

Σε ότι αφορά δράσεις που θα ήθελαν να δουν να υλοποιούνται, οι μαθητές ανέφεραν ότι θα ήθελαν να δουν να υλοποιούνται και οι 5 δράσεις και κυρίως την επίσκεψη σε πραγματικές επιχειρήσεις, την ανάπτυξη επιχειρηματικού σχεδίου και τη συμμετοχή σε πρότζεκτ και διαγωνισμούς επιχειρηματικότητας και καινοτομίας.

Στη συνέχεια οι μαθητές συμφώνησαν ότι τα χαρακτηριστικά ενός καλού επιχειρηματία (ευελιξία, μεθοδικότητά και καινοτομία) μπορούν να διδαχθούν στο σχολείο και ανέφεραν, ότι η ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας μπορεί να ενισχύσει την ελληνική οικονομία ότι η επιχειρηματικότητα ως διδακτικό αντικείμενο θα πρέπει να ενταχθεί στο λύκειο. Τέλος, μέσα από τις απαντήσεις του έδειξαν ότι δεν πιστεύουν ότι στην Ελλάδα δίνονται ευκαιρίες στους νέους για επιχειρηματικότητα.

Σε ότι αφορά τα ερευνητικά ερωτήματα:

- **Ποιες οι απόψεις των μαθητών για τον ρόλο της επιχειρηματικότητας στην εκπαίδευση;** Οι μαθητές έχουν πολύ θετική άποψη για τον ρόλο της επιχειρηματικότητας στην εκπαίδευση καθώς μέσα από τις απαντήσεις τους έδειξαν ότι βοηθά και την Ελλάδα αλλά και τους ίδιους.
- **Πως αξιολογούν οι μαθητές Λυκείων την μέχρι τώρα εμπειρία τους στην σχετική με την επιχειρηματικότητα εκπαίδευση;** Η μέχρι τώρα αναφερόμενη εμπειρία ήταν αρνητική καθώς δεν εμπιστεύονται τους δασκάλους τους ως προς τις γνώσεις του στην επιχειρηματικότητα όπως και δεν είχαν σχετική τριβή με το αντικείμενο μέσα από το σχολείο τους.
- **Σε ποιο βαθμό και σε ποιες απόψεις επιδρούν τα ατομικά τους – δημογραφικά χαρακτηριστικά;** Οι επιδράσεις των δημογραφικών ήταν ελάχιστες και δεν έδειξαν κάποιο μοτίβο (pattern) απαντήσεων. Η εξέταση των μέσων τιμών έδειξε επιμέρους επιδράσεις του φύλου των μαθητών, της περιοχής που στεγάζεται το σχολείο και της ειδικότητας του σχολείου (Γενικό/ Επαγγελματικό). Και πάλι όμως αυτές υπενθυμίζεται ότι αυτές ήταν ελάχιστες και δεν μπόρεσαν να εξάγουν κάποιο γενικό συμπέρασμα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ-ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Η επιχειρηματικότητα, ένας βασικός παράγοντας της οικονομικής και κοινωνικής ζωής των πολιτών και των κρατών αλλά και όλης της γης, τα τελευταία χρόνια, αποκτά όλο και μεγαλύτερο ενδιαφέρον για όλα τα κράτη. Στην παρούσα εργασία επιχειρήθηκε να εξεταστεί ο ρόλος της επιχειρηματικότητας στην εκπαίδευση μέσα από την διερεύνηση των απόψεων μαθητών Γ τάξης Λυκείου.

Στο πρώτο κεφάλαιο έπειτα από την ανασκόπηση της βιβλιογραφίας που χρησιμοποιήθηκε, προέκυψε πως η επιχειρηματικότητα αποτελεί ένα αντικείμενο με μεγάλο εύρος και πολλές προεκτάσεις. Η επιχειρηματικότητα μπορεί να πάρει διαφορετικές μορφές. Η δημιουργικότητα και η καινοτομία αποτελούν βασικές έννοιες στην κατανόηση της επιχειρηματικότητας. Η επιχειρηματικότητα είναι ένας δυναμικός κλάδος που συνεχώς προχωρά και εμπλουτίζεται. Η ανάπτυξη της επιφέρει σημαντικά οφέλη και επηρεάζεται από κίνητρα κρατικά και προσωπικά. Οικονομία και επιχειρηματικότητα είναι έννοιες άρρηκτα συνδεδεμένες με επιπτώσεις στην αγορά εργασίας. Το κεφάλαιο κλείνει με την αναφορά στην νεανική επιχειρηματικότητα που με την τόνωση της θα εμπλουτιστεί τόσο ο εγχώριος ανταγωνισμός με πρωτότυπες ιδέες όσο και η συνολική βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της αγοράς γενικότερα. Στο επόμενο κεφάλαιο εξετάστηκε η σχέση της επιχειρηματικότητας με τον χώρο της εκπαίδευσης. Από την ανασκόπηση της βιβλιογραφίας προέκυψε πως στα τρέχοντα εκπαιδευτικά συστήματα προτείνεται να διατίθεται η κατάλληλη εκπαίδευση για και από τους επιχειρηματίες. Αυτό εμπεριέχει όχι μόνο την ανταλλαγή ιδεών, γνώσεων και εμπειριών, αλλά και την ανταλλαγή βέλτιστων πρακτικών μεταξύ διαφορετικών εθνών, εταιρειών και ιδιοκτητών επιχειρήσεων. Αυτό που συμβαίνει βέβαια στην πράξη είναι ότι κάθε χώρα ακολουθεί το δικό της προγραμματισμό, εκπαιδευτικό σύστημα και μέθοδο. Η Ελλάδα φαίνεται να έχει λάβει περιορισμένες πρωτοβουλίες στον τομέα της επιχειρηματικής εκπαίδευσης. Στη συνέχεια της εργασίας ακολουθεί το ερευνητικό κομμάτι. Στα κεφάλαια αυτά γίνεται προσπάθεια να διερευνηθούν οι απόψεις Ελλήνων μαθητών Γ τάξης Λυκείου σχετικά με θέματα επιχειρηματικότητας. Στο πρώτο κομμάτι αναλύεται η μεθοδολογία της έρευνας που ακολουθήθηκε σε συμφωνία με τις ανάγκες που αναδύθηκαν από τις ιδιαιτερότητες του πληθυσμού (μαθητές Λυκείου) και του δείγματος. Στο επόμενο κεφάλαιο του ερευνητικού μέρους έπειτα από επεξεργασία των δεδομένων από τα ερωτηματολόγια που

μοιράστηκαν, δίνεται απάντηση στα ερευνητικά ερωτήματα που τέθηκαν. Τα πιο βασικά ευρήματα της έρευνας συνοψίζονται ως εξής:

- Το ελληνικό σχολείο γενικά δεν προσφέρει προγράμματα σχετικά με την επιχειρηματικότητα, αν και οι μαθητές επιθυμούν να συμμετάσχουν σε επιχειρηματικά προγράμματα.
- Η άποψη των μαθητών σχετικά με την επιχειρηματικότητα και τις δεξιότητες που αναπτύσσονται μέσω αυτής είναι θετική.
- Οι μαθητές αμφιβάλλουν για την ποιότητα της προσφερόμενης εκπαίδευσης όπως και για τις μελλοντικές ευκαιρίες που θα τους δοθούν στον επιχειρηματικό τομέα.

Με αφορμή το επίκαιρο και αναπτυσσόμενο αντικείμενο της επιχειρηματικότητας και την ανεξερεύνητη ακόμα για την ελληνική πραγματικότητα επιχειρηματική εκπαίδευση θα μπορούσαν να πραγματοποιηθούν μελλοντικές έρευνες με μεγαλύτερο δείγμα, έρευνες που να απευθύνονται σε εκπαιδευτικούς ή σε μαθητές διαφορετικών ηλικιών. Ακόμη θα μπορούσαν να ερευνηθούν τα εμπόδια που υπάρχουν στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα και καθυστερούν τις πολιτικές αλλαγής του σχολικού προγράμματος για την επιχειρηματικότητα ή ακόμη έρευνα για την νεανική επιχειρηματικότητα και τρόπους ενίσχυσης της.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Allinson, C. W., Chell, E. & Hayes, J. (2000). Intuition and entrepreneurial behaviour. *European Journal of Work and Organizational Psychology*, 9, 31-43.
- Antončič, B. & Hisrich, R.D. (2003). Clarifying the intrapreneurship concept. *Journal of Small Business and Enterprise Development*, 10(1), 7–24.
- Audretsch, D.B., Carree M.A., Stel, A.J. & Thurik, A.R. (2002). Impeded industrial structuring: the growth penalty. *Kyklos* 55(1), 81-97.
- Bessant, J. & Tidd, J. (2017). *Καινοτομία & Επιχειρηματικότητα*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Τζιόλα.
- Chu, P. (2000). The Characteristics of Chinese Female Entrepreneurs: Motivation and Personality. *Journal of Enterprising Culture*, 8 (1), 64-84.
- Downing, S. (2005). The social construction of entrepreneurship: narrative and dramatic processes in the coproduction of organizations and identities. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 29, 185-204.
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2003). «Πράσινη Βίβλος για την επιχειρηματικότητα στην Ευρώπη». COM(2003) 27 τελικό, Βρυξέλλες.
- European Commission (2012), Effects and impact of entrepreneurship programmes in higher education, Entrepreneurship Unit, DG for Enterprise and Industry, Brussels, March, p. 87.
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή / EACEA / Ευρυδίκη, 2016. Εκπαίδευση στο Επιχειρείν στα σχολεία της Ευρώπης. Έκθεση Ευρυδίκη. Λουξεμβούργο: Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης
- Fayolle, A. & Gailly, B. (2008). From crafts to science: Teaching models and learning processes in entrepreneurship education. *Journal of European Industrial Training*, 32(7), 569–593.
- Fekadu, Z. & Kraft, P. (2001). Augmenting planned behavior with self-identity theory: self-identity, past behavior, and its moderating effects in predicting intention. *Social Behavior and Personality*, 29, 671–685.
- Gangaiah, B. & Viswanath, J. (2014). Impact of Indian management education in developing entrepreneurial aspirations and attitudes among management students. *Asia Pacific Journal of Research*, 1(1), 1-10.

- Heinonen, J. & Hytti, U. (2010). Back to basics: the role of teaching in developing the entrepreneurial university. *The International Journal of Entrepreneurship and Innovation*, 11, 283-292.
- Hirsch (2015). *The entrepreneurial perspective. The nature and importance of entrepreneurs*. <https://pdfslide.us/documents/01-hisrich-ch-01.html?page=3>.
- Immink, R., & O’Kane, B. (2004). *Ξεκινώντας τη Δική σου Επιχείρηση*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σφακιανάκη.
- Johnson, C. (1988). Enterprise education and training. *British Journal of Education and Work*, 2, 61-65.
- Καραγιάννης, Α. Δ., Κορρές Γ. και Ζαρίφης Α. (2001) «Επιχειρηματικότητα και Ανάπτυξη», Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, Αθήνα.
- Kyrö, P. (2005). Entrepreneurial learning in a cross-cultural context challenges previous learning paradigms. In: Kyrö, P. & Carrier, C. (eds.) *The Dynamics of Learning Entrepreneurship in a Cross-Cultural University Context*. Hämeenlinna: University of Tampere.
- Lackeus, M. (2015). *Επιχειρηματικότητα στην Εκπαίδευση. Τι, Γιατί, Πότε, Πώς*. Entrepreneurship360, Background Paper, Ευρωπαϊκή Επιτροπή: ΟΟΣΑ.
- Meyer, E. & Allen, K. (2004). *Επιχειρηματικότητα και Διοίκηση Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων*. Αθήνα: Εκδόσεις Έλλην.
- Mitchell, R. K. (2002). Toward a theory of entrepreneurial cognition: Rethinking the people side of entrepreneurship research. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 27, 93-104.
- Mwasalwiba, E.S. (2010). Entrepreneurship education: a review of its objectives, teaching methods, and impact indicators. *Education & Training*, 52, 20-47.
- O'Connor, A. (2013). A conceptual framework for entrepreneurship education policy: Meeting government and economic purposes. *Journal of Business Venturing*, 28, 546-563.
- OHE, (2015). *Policy Guide on Youth Entrepreneurship*. Geneva and New York.
- Olaniran, S.O. (2020). Are education graduates only trained to teach? A review of entrepreneurship opportunities in the education sector. *Journal of Entrepreneurship Education*, 23(S1).

- Papulová, Z. & Papulab, J. (2015). Entrepreneurship in the Eyes of the Young Generation. Business Economics and Management 2015 Conference, BEM2015. *Procedia Economics and Finance* 34, 514-520.
- Παπαγιάννης, Γ.Δ. (2014). Επιχειρηματικότητα και Εκπαίδευση: Η συμβολή των εκπαιδευτικών προγραμμάτων επιχειρηματικότητας στην ανάπτυξη του επιχειρηματικού πνεύματος των νέων στην Ελλάδα (Διδακτορική Διατριβή). Διαθέσιμο από: Εθνικό Αρχείο Διδακτορικών Διατριβών.
- Πετράκης, Π. (2012), *Επιχειρηματικότητα και Εκπαίδευση*, Αθήνα: Ευρασία
- Πετράκης Π. (1996), *Επιχειρηματικότητα και ανάπτυξη*, Εκδόσεις Παπαζήση
- Storey, D. & Greene, F. (2011). *Επιχειρηματικότητα για μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις*. Αθήνα: Κριτική.
- Σαράφης, Η. (Επιστ. Υπ.) (2006). Θετικές Ενέργειες Υπέρ των Γυναικών. Ευρωπαϊκό Πρόγραμμα του ΕΠΕΑΕΚ 2000-2006 «Επιμόρφωση – Πιστοποίηση Γυναικών Αρχικής Επαγγελματικής Εκπαίδευσης & Κατάρτισης σε Δεξιότητες Πληροφορικής Επιχειρηματικού Συναρίου». Καβάλα: ΤΕΙ Καβάλας.
- Thorton, P. (1999). The sociology of entrepreneurship. *Annual Review of Sociology*, 19, 25-46.
- UNESCO (2013). *Rethinking Education in a Changing World: Meeting of the Senior Experts' Group*, Paris, 2013. ED/2013/ERF/01 REV. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000224743>. https://www.sev.org.gr/wp-content/uploads/2021/01/SR_Epixeirimatiki_Ekpaidevsi_Draft_FINAL.pdf

Παράρτημα Α – Αποτελέσματα εξέτασης μέσω των τιμών

	Φύλο		Περιοχή1		Περιοχή2		Ειδικότητα σχολείου	
	U	p	H(2)	p	H(2)	p	U	p
Έχετε διδαχθεί/ενημερωθεί σχετικά με την επιχειρηματικότητα σε κάποιο από τα μαθήματα στο σχολείο σας;	1703,500	0,833	2,365	0,306	3,988	0,136	1230,000	0,297
Το σχολείο σας έχει συμμετάσχει σε κάποιο πρόγραμμα σχετικό με την επιχειρηματικότητα;	1680,000	0,717	1,630	0,443	4,226	0,121	1313,000	0,594
Πιστεύετε ότι το ελληνικό σχολείο γενικά προσφέρει προγράμματα σχετικά με την επιχειρηματικότητα;	1610,000	0,516	3,822	0,148	2,572	0,276	1145,000	0,097
Είναι η επιχειρηματικότητα ένα αντικείμενο που θεωρείτε χρήσιμο;	1552,500	0,261	3,748	0,153	3,002	0,223	1230,000	0,281
Η επιχειρηματικότητα αφορά μόνο όσους επιθυμούν να ασχοληθούν με τις επιχειρήσεις.	1592,500	0,373	0,157	0,924	0,407	0,816	1068,000	0,030
Η εκπαίδευση στην επιχειρηματικότητα μπορεί να οδηγήσει σε καλύτερες επιδόσεις και σε άλλα μαθήματα.	1680,000	0,856	1,723	0,423	6,972	0,031	1367,000	0,953
Η εκπαίδευση στην επιχειρηματικότητα μπορεί να βελτιώσει τις κοινωνικές και επικοινωνιακές σας δεξιότητες.	1344,000	0,022	4,261	0,119	6,156	0,046	1296,000	0,537
Θεωρείτε ότι το ελληνικό σχολείο σας προετοιμάζει κατάλληλα για την ενήλικη ζωή;	1584,500	0,373	0,855	0,652	0,768	0,681	1103,000	0,052
Πιστεύετε ότι για να ξεκινήσετε την δική σας επιχείρηση αρκούν οι δεξιότητες που προσφέρει το ελληνικό σχολείο;	1658,000	0,490	0,061	0,970	3,216	0,200	1322,000	0,510
Θεωρείτε ότι το ελληνικό σχολείο σας προετοιμάζει κατάλληλα για να ενταχθείτε στην αγορά εργασίας;	1730,000	0,948	1,292	0,524	0,998	0,607	1344,000	0,726
Πιστεύετε ότι οι καθηγητές σας είναι καταρτισμένοι σε θέματα επιχειρηματικότητας;	1494,000	0,244	1,572	0,456	2,531	0,282	1169,500	0,192
δημιουργία εικονικής επιχείρησης	1577,000	0,354	2,894	0,235	5,249	0,072	1222,500	0,283
ανάπτυξη του δικού σας επιχειρηματικού σχεδίου	1614,500	0,459	0,468	0,792	3,141	0,208	1109,000	0,064
επίσκεψη σε πραγματικές επιχειρήσεις	1607,000	0,531	1,997	0,368	1,935	0,380	1172,000	0,173
συνομιλία με επιχειρηματίες διαφορετικών κλάδων	1466,000	0,114	0,945	0,623	2,613	0,271	928,500	0,003

συμμετοχή σε πρότζεκτ και διαγωνισμούς επιχειρηματικότητας και καινοτομίας	1409,500	0,058	0,028	0,986	1,203	0,548	1237,000	0,322
Ένας καλός επιχειρηματίας είναι ευέλικτος, μεθοδικός και καινοτόμος. Τα χαρακτηριστικά αυτά μπορούν να διδαχθούν στο σχολείο.	1723,500	0,926	0,917	0,632	8,199	0,017	1169,000	0,165
Σε ποια βαθμίδα εκπαίδευσης πιστεύετε ότι μπορεί να ενταχθεί η επιχειρηματικότητα ως διδακτικό αντικείμενο;	1376,000	0,021	3,863	0,145	0,707	0,702	1067,000	0,022
Η ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας μπορεί να ενισχύσει την ελληνική οικονομία.	1703,000	0,822	3,391	0,184	3,201	0,202	1269,500	0,410
Πιστεύετε ότι στην Ελλάδα δίνονται ευκαιρίες στους νέους για επιχειρηματικότητα;	1017,000	0,000	3,789	0,150	2,447	0,294	1317,500	0,607

Παράρτημα Β – Επίδραση Φύλου

		Φύλο		Total
		Άνδρας	Γυναίκα	
Η εκπαίδευση στην επιχειρηματικότητα μπορεί να βελτιώσει τις κοινωνικές και επικοινωνιακές σας δεξιότητες.	Συμφωνώ απόλυτα	13	22	35
	Μάλλον συμφωνώ	28	26	54
	Ουδέτερος/η	16	9	25
	Μάλλον διαφωνώ	2	1	3
	Διαφωνώ απόλυτα	1	0	1
Total		60	58	118

		Φύλο		Total
		Άνδρας	Γυναίκα	
Σε ποια βαθμίδα εκπαίδευσης πιστεύετε ότι μπορεί να ενταχθεί η επιχειρηματικότητα ως διδακτικό αντικείμενο;	Καθόλου	6	2	8
	Γυμνάσιο	16	8	24
	Λύκειο	34	42	76
	ΑΕΙ/ΤΕΙ	4	6	10
Total		60	58	118

		Φύλο		Total
		Άνδρας	Γυναίκα	
Πιστεύετε ότι στην Ελλάδα δίνονται ευκαιρίες στους νέους για επιχειρηματικότητα;	Πολύ	3	0	3
	Αρκετά	13	2	15
	Λίγο	38	34	72
	Καθόλου	6	22	28
Total		60	58	118

Παράρτημα Γ – Επίδραση περιοχής στέγασης του σχολείου

		Περιοχή (3 κατηγορίες)			Total
		B. Ελλάδα	N. Ελλάδα	Νήσοι	
Η εκπαίδευση στην επιχειρηματικότητα μπορεί να οδηγήσει σε καλύτερες επιδόσεις και σε άλλα μαθήματα.	Συμφωνώ απόλυτα	1	4	7	12
	Μάλλον συμφωνώ	12	15	27	54
	Ουδέτερος/η	5	2	31	38
	Μάλλον διαφωνώ	3	2	5	10
	Διαφωνώ απόλυτα	1	0	3	4
Total		22	23	73	118

		Περιοχή (3 κατηγορίες)			Total
		B. Ελλάδα	N. Ελλάδα	Νήσοι	
Η εκπαίδευση στην επιχειρηματικότητα μπορεί να βελτιώσει τις κοινωνικές και επικοινωνιακές σας δεξιότητες.	Συμφωνώ απόλυτα	4	12	19	35
	Μάλλον συμφωνώ	13	9	33	55
	Ουδέτερος/η	4	3	18	25
	Μάλλον διαφωνώ	0	0	3	3
	Διαφωνώ απόλυτα	1	0	0	1
Total		22	24	73	119

		Περιοχή (3 κατηγορίες)			Total
		B. Ελλάδα	N. Ελλάδα	Νήσοι	
Ένας καλός επιχειρηματίας είναι ευέλικτος, μεθοδικός και καινοτόμος. Τα χαρακτηριστικά αυτά μπορούν να διδαχθούν στο σχολείο.	Συμφωνώ απόλυτα	2	3	5	10
	Μάλλον συμφωνώ	4	15	25	44
	Ουδέτερος/η	7	2	17	26
	Μάλλον διαφωνώ	7	3	16	26
	Διαφωνώ απόλυτα	2	1	10	13
Total		22	24	73	119

Παράρτημα Δ – Επίδρασης ειδικότητας σχολείου

		Το σχολείο φοίτησης μου είναι		Total
		Γενικό Λύκειο	Επαγγελματικό Λύκειο	
Η επιχειρηματικότητα αφορά μόνο όσους επιθυμούν να ασχοληθούν με τις επιχειρήσεις.	Μάλλον συμφωνώ	6	5	11
	Ουδέτερος/η	30	15	45
	Διαφωνώ απόλυτα	51	12	63
	Total	87	32	119

		Το σχολείο φοίτησης μου είναι		Total
		Γενικό Λύκειο	Επαγγελματικό Λύκειο	
συνομιλία με επιχειρηματίες διαφορετικών κλάδων	Πολύ	38	6	44
	Αρκετά	36	15	51
	Λίγο	10	6	16
	Καθόλου	3	5	8
Total	87	32	119	

		Το σχολείο φοίτησης μου είναι		Total
		Γενικό Λύκειο	Επαγγελματικό Λύκειο	
Σε ποια βαθμίδα εκπαίδευσης πιστεύετε ότι μπορεί να ενταχθεί η επιχειρηματικότητα ως διδακτικό αντικείμενο;	Καθόλου	4	4	8
	Γυμνάσιο	15	9	24
	Λύκειο	59	18	77
	ΑΕΙ/ΤΕΙ	9	1	10
Total	87	32	119	

Παράρτημα Ε – Πίνακες αποτελεσμάτων

Πίνακας 1.

Δημογραφικά χαρακτηριστικά των συμμετεχόντων στην έρευνα

		N	N%
Φύλο	Άνδρας	60	50,8%
	Γυναίκα	58	49,2%
Το σχολείο που φοιτώ βρίσκεται σε	Χωριό	4	3,4%
	Κωμόπολη (μεταξύ 3.000-10.000 κατοίκων)	77	64,7%
	Πόλη (τουλάχιστον 10.000 κατοίκους)	38	31,9%
Περιοχή (3 κατηγορίες)	Β. Ελλάδα	22	18,5%
	Ν. Ελλάδα	24	20,2%
	Νήσοι	73	61,3%
Το σχολείο φοίτησης μου είναι	Γενικό Λύκειο	87	73,1%
	Επαγγελματικό Λύκειο	32	26,9%
Ειδικότητα (5 κατηγορίες)	Θεωρητικών σπουδών	37	31,6%
	Οικονομίας Διοίκησης και Πληροφορικής	35	29,9%
	Τεχνολογική κατεύθυνση	25	21,4%
	Θετικών επιστημών	14	12,0%
	Επιστήμες Υγείας	6	5,1%

Πίνακας 3.

Συμμετοχή σχολείου

	Ναι		Όχι		Δεν είμαι σίγουρος/η	
	N	N%	N	N%	N	N%
Έχετε διδαχθεί/ενημερωθεί σχετικά με την επιχειρηματικότητα σε κάποιο από τα μαθήματα στο σχολείο σας;	44	37,0%	50	42,0%	25	21,0%
Το σχολείο σας έχει συμμετάσχει σε κάποιο πρόγραμμα σχετικό με την επιχειρηματικότητα;	18	15,1%	68	57,1%	33	27,7%
Πιστεύετε ότι το ελληνικό σχολείο γενικά προσφέρει προγράμματα σχετικά με την επιχειρηματικότητα;	19	16,1%	77	65,3%	22	18,6%

Πίνακας 4.

Σχέση επιχειρηματικότητας και ενίσχυση δεξιοτήτων

	Συμφωνώ απόλυτα		Μάλλον συμφωνώ		Ουδέτερος/η		Μάλλον διαφωνώ		Διαφωνώ απόλυτα	
	N	N%	N	N%	N	N%	N	N%	N	N%
Η επιχειρηματικότητα αφορά μόνο όσους επιθυμούν να ασχοληθούν με τις επιχειρήσεις.	0	0,0%	11	9,2%	45	37,8%	0	0,0%	63	52,9%
Η εκπαίδευση στην επιχειρηματικότητα μπορεί να οδηγήσει σε καλύτερες επιδόσεις και σε άλλα μαθήματα.	12	10,2%	54	45,8%	38	32,2%	10	8,5%	4	3,4%
Η εκπαίδευση στην επιχειρηματικότητα μπορεί να βελτιώσει τις κοινωνικές και επικοινωνιακές σας δεξιότητες.	35	29,4%	55	46,2%	25	21,0%	3	2,5%	1	0,8%

Πίνακας 5.

Βοήθεια του σχολείου για τις προκλήσεις της ενήλικης ζωής

	Ναι		Όχι		Δεν είμαι σίγουρος/η	
	N	N%	N	N%	N	N%
Θεωρείτε ότι το ελληνικό σχολείο σας προετοιμάζει κατάλληλα για την ενήλικη ζωή;	14	11,9%	87	73,7%	17	14,4%
Πιστεύετε ότι για να ξεκινήσετε την δική σας επιχείρηση αρκούν οι δεξιότητες που προσφέρει το ελληνικό σχολείο;	7	5,9%	100	84,0%	12	10,1%
Θεωρείτε ότι το ελληνικό σχολείο σας προετοιμάζει κατάλληλα για να ενταχθείτε στην αγορά εργασίας;	15	12,6%	81	68,1%	23	19,3%

Πίνακας 6.**Ελκυστικότητα δράσεων**

	Πολύ		Αρκετά		Λίγο		Καθόλου	
	N	N%	N	N%	N	N%	N	N%
δημιουργία εικονικής επιχείρησης	30	25,2%	49	41,2%	32	26,9%	8	6,7%
ανάπτυξη του δικού σας επιχειρηματικού σχεδίου	52	43,7%	51	42,9%	14	11,8%	2	1,7%
επίσκεψη σε πραγματικές επιχειρήσεις	62	52,5%	38	32,2%	14	11,9%	4	3,4%
συνομιλία με επιχειρηματίες διαφορετικών κλάδων	44	37,0%	51	42,9%	16	13,4%	8	6,7%
συμμετοχή σε πρότζεκτ και διαγωνισμούς επιχειρηματικότητας και καινοτομίας	46	38,7%	46	38,7%	22	18,5%	5	4,2%

Πίνακας 7.**Διδασκαλία ευελιξίας, μεθοδικότητας και καινοτομίας στο σχολείο**

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Συμφωνώ απόλυτα	10	8,4	8,4	8,4
	Μάλλον συμφωνώ	44	37,0	37,0	45,4
	Ουδέτερος/η	26	21,8	21,8	67,2
	Μάλλον διαφωνώ	26	21,8	21,8	89,1
	Διαφωνώ απόλυτα	13	10,9	10,9	100,0
	Total	119	100,0	100,0	

Πίνακας 8.**Κατάλληλη βαθμίδα ένταξης της επιχειρηματικότητας ως διδακτικό αντικείμενο.**

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Καθόλου	8	6,7	6,7	6,7
	Γυμνάσιο	24	20,2	20,2	26,9
	Λύκειο	77	64,7	64,7	91,6
	ΑΕΙ/ΤΕΙ	10	8,4	8,4	100,0
	Total	119	100,0	100,0	

Πίνακας 9.

Ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας και ελληνική οικονομία.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Συμφωνώ απόλυτα	39	32,8	32,8	32,8
	Μάλλον συμφωνώ	66	55,5	55,5	88,2
	Ουδέτερος/η	12	10,1	10,1	98,3
	Μάλλον διαφωνώ	1	,8	,8	99,2
	Διαφωνώ απόλυτα	1	,8	,8	100,0
	Total		119	100,0	100,0

Πίνακας 10.

Ευκαιρίες στους νέους για επιχειρηματικότητα.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Πολύ	3	2,5	2,5	2,5
	Αρκετά	15	12,6	12,6	15,1
	Λίγο	73	61,3	61,3	76,5
	Καθόλου	28	23,5	23,5	100,0
	Total		119	100,0	100,0

Παράρτημα Ζ – Ερωτηματολόγιο

Ο ρόλος της επιχειρηματικότητας στην
εκπαίδευση-Απόψεις μαθητών Γ΄ τάξης
Λυκείου

Αγαπητοί μαθητές/μαθήτριες,

Το παρόν ερωτηματολόγιο αποτελεί μέρος της διπλωματικής μου εργασίας που διεξάγεται στο πλαίσιο του μεταπτυχιακού προγράμματος «Οικονομική της Εκπαίδευσης και Διαχείριση Εκπαιδευτικών Μονάδων»

Στο ερωτηματολόγιο που ακολουθεί γίνεται μια προσπάθεια να προσδιοριστεί ο ρόλος της επιχειρηματικότητας στην ελληνικό σχολείο.

Το ερωτηματολόγιο απευθύνεται σε μαθητές της Γ' τάξης Λυκείου (ΓΕΛ και ΕΠΑΛ) και σκοπό έχει να αποτυπώσει τις απόψεις των μαθητών σχετικά με το ρόλο και την θέση της επιχειρηματικότητας στην εκπαίδευση.

Παρακαλείστε να απαντήσετε σε όλες τις ερωτήσεις με ειλικρίνεια, επιλέγοντας κάθε φορά την απάντηση που σας αντιπροσωπεύει καλύτερα.

Το ερωτηματολόγιο είναι ανώνυμο και οι απαντήσεις θα χρησιμοποιηθούν μόνο για τις απαιτήσεις της ερευνητικής μου εργασίας.

Ευχαριστώ πολύ για την συμμετοχή και τον χρόνο σας. Η βοήθεια σας είναι πολύτιμη.

Η μεταπτυχιακή φοιτήτρια,

Ευαγγελία Σαρρή

evisarri16@gmail.com

1. Φύλο

Άνδρας

Γυναίκα

2. Το σχολείο που φοιτώ βρίσκεται σε

Πόλη (τουλάχιστον 10.000 κατοίκους)

Κωμόπολη (μεταξύ 3.000-10.000 κατοίκων)

Χωριό

3. Το σχολείο που φοιτώ βρίσκεται σε

- Αθήνα/Πειραιά
- Στερεά Ελλάδα
- Πελοπόννησος
- Μακεδονία
- Ήπειρος
- Θεσσαλία
- Θράκη
- Νησιά Βορείου Αιγαίου
- Νησιά Νοτίου Αιγαίου
- Νησιά Ιονίου
- Κρήτη

4. Το σχολείο φοίτησης μου είναι

- Γενικό Λύκειο
- Επαγγελματικό Λύκειο

5. Ποια ομάδα προσανατολισμού/ειδικότητα έχω επιλέξει;

---

6. Έχετε διδαχθεί/ενημερωθεί σχετικά με την επιχειρηματικότητα σε κάποιο από τα μαθήματα στο σχολείο σας;

- Ναι
- Όχι
- Δεν είμαι σίγουρος/η

7. Το σχολείο σας έχει συμμετάσχει σε κάποιο πρόγραμμα σχετικό με την επιχειρηματικότητα;

- Ναι
- Όχι
- Δεν είμαι σίγουρος-η

8. Πιστεύετε ότι το ελληνικό σχολείο γενικά προσφέρει προγράμματα σχετικά με την επιχειρηματικότητα;

- Ναι
- Όχι
- Δεν είμαι σίγουρος/η

9. Είναι η επιχειρηματικότητα ένα αντικείμενο που θεωρείτε χρήσιμο;

- Πολύ
- Αρκετά
- Λίγο
- Καθόλου

10. Η επιχειρηματικότητα αφορά μόνο όσους επιθυμούν να ασχοληθούν με τις επιχειρήσεις.

- Συμφωνώ
- Ουδέτερος-η
- Διαφωνώ

11. Η εκπαίδευση στην επιχειρηματικότητα μπορεί να οδηγήσει σε καλύτερες επιδόσεις και σε άλλα μαθήματα.

Συμφωνώ απόλυτα

Συμφωνώ

Ουδέτερος-η

Μάλλον διαφωνώ

Διαφωνώ

12. Η εκπαίδευση στην επιχειρηματικότητα μπορεί να βελτιώσει τις κοινωνικές και επικοινωνιακές σας δεξιότητες.

Συμφωνώ απόλυτα

Συμφωνώ

Ουδέτερος-η

Μάλλον Διαφωνώ

Διαφωνώ

13. Θεωρείτε ότι το ελληνικό σχολείο σας προετοιμάζει κατάλληλα για την ενήλικη ζωή;

Ναι

Όχι

Δεν είμαι σίγουρος/η

14. Πιστεύετε ότι για να ξεκινήσετε την δική σας επιχείρηση αρκούν οι δεξιότητες που προσφέρει το ελληνικό σχολείο;

Ναι

Όχι

Δεν είμαι σίγουρος/η

15. Θεωρείτε ότι το ελληνικό σχολείο σας προετοιμάζει κατάλληλα για να ενταχθείτε στην αγορά εργασίας;

Ναι

Όχι

Δεν είμαι σίγουρος/η

16. Πιστεύετε ότι οι καθηγητές σας είναι καταρτισμένοι σε θέματα επιχειρηματικότητας;

Πολύ

Αρκετά

Λίγο

Καθόλου

17. Πόσο ελκυστικές σας φαίνονται οι παρακάτω δράσεις;

	Πολύ	Αρκετά	Λίγο	Καθόλου
δημιουργία εικονικής επιχείρησης	☐	☐	☐	☐
ανάπτυξη του δικού σας επιχειρηματικού σχεδίου	☐	☐	☐	☐
επίσκεψη σε πραγματικές επιχειρήσεις	☐	☐	☐	☐
συνομιλία με επιχειρηματίες διαφορετικών κλάδων	☐	☐	☐	☐
συμμετοχή σε πρότζεκτ και διαγωνισμούς επιχειρηματικότητας και καινοτομίας	☐	☐	☐	☐

18. Ένας καλός επιχειρηματίας είναι ευέλικτος, μεθοδικός και καινοτόμος. Τα χαρακτηριστικά αυτά μπορούν να διδαχθούν στο σχολείο.

- Συμφωνώ απόλυτα
- Συμφωνώ
- Ουδέτερος-η
- Μάλλον διαφωνώ
- Διαφωνώ

19. Σε ποια βαθμίδα εκπαίδευσης πιστεύετε ότι μπορεί να ενταχθεί επιχειρηματικότητα ως διδακτικό αντικείμενο;

- Πρωτοβάθμια εκπαίδευση
- Γυμνάσιο
- Λύκειο
- Τριτοβάθμια εκπαίδευση
- Καθόλου

20. Η ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας μπορεί να ενισχύσει την ελληνική οικονομία.

- Συμφωνώ απόλυτα
- Συμφωνώ
- Ουδέτερος-η
- Μάλλον διαφωνώ
- Διαφωνώ

21. Πιστεύετε ότι στην Ελλάδα δίνονται ευκαιρίες στους νέους για επιχειρηματικότητα;

- Πολύ
- Αρκετά
- Λίγο
- Καθόλου